

L'ORIGEN DE LES SENYORIES DEL LLINATGE «FOLC DE CARDONA» AL REGNE DE VALÈNCIA (1239-1407): LES VALLS DE GUADALEST I CONFRIDES, EL REAL DE GANDIA I EL LLOC D'ONDARA

Xavier Mesado i Gimeno

RESUM: El llinatge Folc de Cardona prové del vescomtes de Cardona. Al segle XIV el comte N'Hug de Cardona va casar el seu fill primogènit, En Joan Ramon, amb Na Joana, filla de N'Alfons d'Aragó duc de Gandia. Finalment el llinatge s'assenta de manera definitiva al regne de València a principis del segle XV amb l'herència del duc de Gandia al seu net N'Hug de Cardona i Gandia I baró de Guadalest. També és un repàs de les senyories que seran patrimoni dels Cardona valencians entre els segles XIII i XV, que són: les valls de Guadalest i Confrides, el reialenc de Gandia i el lloc d'Ondara.

PARAULES CLAU: Llinatge Aragó, infant Pere Aragó, Alfons I Aragó i Foix, Joana Aragó i Arenós, llinatge Folc de Cardona, Hug Folc I de Cardona, Hug Folc II de Cardona i Anglesola, Joan Ramon Folc I Cardona i Luna, Hug Cardona i Gandia, valls de Guadalest i Confrides, Realengo de Gandia, Ondara segles XIII-XV.

0. Introducció

L'objecte del present treball és l'estudi de l'establiment del llinatge català *Folc de Cardona* al regne de València. Tanmateix són objecte d'estudi les possessions que tenia dit llinatge al regne de València, i de quina manera aquestes van anar a parar a les seues mans. En 1543, de part del rei Felip II el títol de «Marqueses de Guadalest».

Per tal de dur a terme aquesta tasca hem anat descobrint pas a pas de quin lloc prové la família Folc de Cardona i com es va anar vinculant des del seu lloc d'origen als seus senyorius valencians.

Continuarem després fent un recorregut per la història de les terres que formaran part del que serà conegut com el «Marquesat de

Aquest treball és part de la Tesi de Llicenciatura titulada «Els precedents del marquesat de Guadalest al regne de València (segles XIII-XV), lleigida en València el 16 de setembre de 2008, en el Departament d'Història Medieval.

Guadalest”, des del moment mateix de la conquesta cristiana al segle XIII, fins el moment en que entraran a formar part de les possessions dels llinatges Folc de Cardona, a començaments del segle XV.

Escut del llinatge Folc de Cardona

1. L'origen del llinatge Folc de Cardona al regne de València

L'origen del llinatge Folc de Cardona prové de la casa vescomtal de Cardona a la Catalunya Vella, de la qual en tenim notícies des de finals del segle X. La branca principal del llinatge Folc de Cardona és la dels vescomtes, després comtes de Cardona, mentre que la branca instal·lada al regne de València era una branca secundària.

La vinculació del llinatge al regne de València cal cercar-la en el matrimoni concertat, el 10 de juliol de 1377, entre el comte N'Hug Folc de Cardona i Anglesola amb el marques de Villena Alfons d'Aragó i Foix, de manera que en 1392 el fill primogènit del comte de Cardona En Joan Ramon Folc es va casar amb Joana, filla del marqués de Villena.

Cal destacar la importància d el personatge d'Alfons d'Aragó i Foix (1332-1412) per a l'establiment del llinatge Folc de Cardona a les terres valencianes. Ja que, va ser a causa dels conflictes amb el seu fill i hereu Alfons d'Aragó i Arenós (1362-1424), que el due vell de Gandia va decidir adoptar el seu net Hug Folc de Cardona i criar-lo al seu castell de Gandia.

L'origen de la senyoria del ducat de Gandia en terres valencianes cal cercar-la en 1322, en les donacions fetes pel rei Jaume II al seu fill Pere (1305-1391) del comtat de Ribagorça al regne d'Aragó, el comtat de Prades a Catalunya, i del comtat de Dénia i Gandia al regne de València. Terres que van ser augmentades amb la compra de la senyoria que l'almirall Bernat de Sarrià tenia en les terres de La Marina, i amb la compra en 1356 de la Vall de Guadalest.

Amb aquestes donacions es van fer amb la clàusula de reversió a la corona en cas d'absència de descendència masculina, seria una cas similar als “apanage” francesos. Però l'infant Pere en 1325 va rebre amés la facultat d'alienar part de les seues possessions. Quan en 1356 l'infant Pere va ingressar en el monestir de Sant Francesc de

Barcelona, va repartir les seues possessions entre els seus fills: el fill primogènit Alfons d'Aragó i Foix va rebre el comtat de Ribagorça, el comtat de Dénia i Gandia amb les altres possessions del regne de València, i l'altre fill Joan va rebre el comtat de Prades i la baronia d'Entença.

Amb aquesta herència Alfons d'Aragó i Foix es va convertir en un dels principals senyors feudals del regne de València, i no només d'aquest regne, ja que posseïa els marquesats de Villena al regne de Castella. La importància històrica del personatge és inqüestionable, ja que va participar en tots els fets d'armés i en la política reial tant dels renges de la corona d'Aragó com de Castella. Va ser nomenat I comte de Dénia, marqués de Villena i finalment I duc de Gandia.

En maig de 1407 el duc reial de Gandia signar un pacte amb el seu gendre Joan Ramon Folc comte de Cardona i la seua filla Joana, pel qual el quart dels seus fills, Hug, s'havia de criar amb ell al palau ducal de Gandia, a canvi a la mort del duc reial el net rebria una sèrie de possessions: les viles de Calasanz, Sanuy i Castellsent al Regne d'Aragó, el lloc d'Ondara i les alqueries del Real, Benipexcar, l'Alqueria Nova, Beniopa, Alcodar i Beiquena al regne de València, més les 6.000 lliures de la compra de la Vall de Guadalest. Les condicions de la donació eren que les terres serien franques, i tindrien l'alta i baixa jurisdicció, també que serien posseïdes en usdefruit per Alfons d'Aragó i Arenós fins la seua mort. Aquesta herència va ser la base de la senyoria dels Folc de Cardona al regne de València.

Com veiem es tracta de senyories que no pertanyien al "apanage" reial creat per Jaume II, ja que havien estat comprades o be per l'infant Pere, com era el cas de la Vall de Guadalest, o be per Alfons "el vell", com era el cas d'Ondara, El Real, l'Alqueria Nova, Beniopa, Alcodar i Beniquena, acomplint-se per a la resta de les possessions la clàusula de reversió a la corona.

2. L'origen de les Senyories Territorials del llinatge Folc de Cardona al Regne de València (1239-1407)

Començarem per les terres de les valls de Guadalest i Confrides, seguides pel Reialenc de Gandia, i el castell i lloc d'Ondara.

2.1. Les valls de Guadalest i Confrides

Les terres orientals d'Al-Àndalus durant l'època islàmica es coneixien com el Sharq Al-Àndalus. És a partir del segle XI que tenim notícies sobre Guadalest, ja que les excavacions del castell de Guadalest han aportat materials ceràmics de caràcter islàmic:

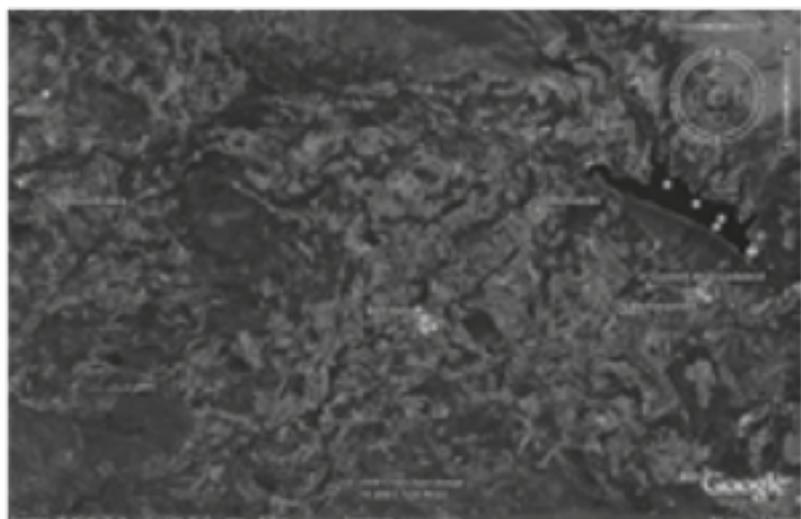
ceràmica vidrada, gerres, marmites etc. que daten en el segle XI la fundació del castell¹.

Després als segles XI i XII la Vall de Guadalest va formar part de la Taifa de Dénia. Al segle XIII durant la guerra civil que va enfocar al governador almohade de València, Çeit Abu Çeit, amb Çayyan, un membre de la noblesa indígena, originari d'Onda, tota La Marina incloent-hi la Vall de Guadalest van ser fidels a Çayyan.

En 1245 acaba la conquesta cristiana dels territoris musulmans pel que fa a la Corona d'Aragó, ja que arriba als límits pactats amb la corona castellana al tractat del Camp de Mirra (Villena) el 26 març de 1244, dins del nou Regne de València quedaran les localitats de l'actual Marina Baixa: Castalla, Biar, Relleu, Xixona, Alar, acabant els límits amb el Regne de Múrcia a les muntanyes baixes d'Aigües de Bussot i Bussot.

2.1.1. Terres de reialenc

Segons l'historiador denicenc Roc Chabàs, les alqueries de la Vall de Guadalest que apareixen al llibre del repartiment eren: *Andarella, Benacim, Benerida, Benifato, Beniceclí, Benimantel, Benibatha, Maura, Niro, Ondara i Zaneta*².

¹ DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest: paisaje e historia*; Guadalest, Ajuntament; p. 69.

² El Archivo (1888) T. III, p. 73-98, citat en DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest...* Idem; p. 75

³ "Repartiment". Reg. II, "donaciones multarum alcheriarum mixtarum", fol. 40; citat per MARTÍNEZ ORTEZ, J. (1993) *Alicante y su territorio en la época de Jaime I de Aragón*; Alacant, Diputació Institut de Cultura Juan Gil Albert; p. 64.

El 18 de maig de 1249 el rei va donar a Berenguer Pich 6 jovades de terra, i a 19 socis seus, 3 jovades de terra a cadascú en Guadalest³. L'1 d'agost de 1249 es fa donació a Vidal de Sarrià de 15 jovades de terra, i a Matala de 16 jovades de terra, ambdós en les alqueries de Benaçim i Benerida, alqueries de la citada vall⁴. El 8 d'agost de 1249

Mapa de les valls de Guadalest i Confrides

el rei donà a A. Caçola, G. Caserra i G. Colom a cadascú 4 jovades de terra i 1 de vinya i 1 fanecada d'horta en Andarella, Ondara, Benimantel, Rafal de Guadalest, Benidecli i Beniatha, alqueries de Guadalest; i a 56 socis més a cadascú 4 jovades de terra en Maura, Niro, Benifato i Zaneta, alqueries que estan en la vall de Guadalest, i si allà no hi haguera prou en les alqueries de la mateixa vall més pròximes i 1 casa per cadascú en Guadalest⁵.

En el cas de la Vall de Guadalest es van assentar, almenys nominalment, 82 pobladors, entre els anys 1248 i 1249, es van repartir 60 cases, 939 Ha. de seca, 165 de vinya i 55 fanecades d'horta, assignant-se una propietat mitjana de 3 a 5 jovades per persona⁶. Segons el llistat publicat per E. Guinot, en 1249 els repobladors cristians de la vall de Guadalest eren un total de 81⁷. Als qui s'ha d'afegir F. De Puyols qui en 1248 era alcaid del castell de Confrides⁸.

Aquest primer assentament de repobladors cristians en terres de la Marina es veurà amenaçat per les revoltes musulmanes encapçalades per Abu-Abdallà Ibn Hudzail, també conegut amb el sobrenom d'Al-Azraq (el blau), que abans de la conquesta era el senyor de la comarca. Les revoltes alteren els plans de repoblament del rei Jaume I i fan molt difícil la vida dels nous pobladors cristians, molts dels quals van marxar abandonant les terres. El primer alçament d'Al-Azraq es de 1248, en ell van participar els musulmans de la Vall de Guadalest. En 1253 una nova rebel·lió requereix la intervenció personal de Jaume I, i acaba amb el foragitament del cabdill Al-Azraq del territori valencià.

Quan el 24 de setembre de 1257 s'estableix la primera contribució anual coneguda imposta als musulmans valencians, en ella Guadalest pagà 500 besants i Confrides 300, quantitats que recaptà Bernat de Mataró⁹. Per aquest pagament podem saber quina era la població mudèjar de la Vall, ja que cada cap de família musulmà pagava un besant. Per tant vivien 500 famílies mudèjars a la vall de Guadalest i 300 a Confrides, mentre que només hi havien 82 repobladors cristians a tota la vall, si és que aquests no havien marxat.

En 1264 Almuxino sarrai del castell de Guadalest es encarregat, juntament amb l'aljama, de satisfer els 900 sous que costava el manteniment de l'alcaid Pere Blasch i el 6 homes que custodiaven el castell de Bèrnia¹⁰.

Les dificultats financeres de Jaume I el van obligar diverses vegades a empenyorar les rendes del castell de Guadalest, així en 1267 Bernat Taverner tenia arrendades totes les rendes que el rei percebia en Guadalest, tant de cristians com de sarraïns¹¹.

El 7 de juny el rei revisa el títols de les heretats atorgades al Regne de València, i li son lliurades la documentació de diversos lloc entre ells Dénia i Guadalest¹². El 27 d'abril de 1271, Guadalest apareix en el conveni fet entre el rei i els habitants del regne de València sobre el que havien de contribuir per raó del soguejament¹³, l'alcaid de

⁵ "Repatiment". Reg. II, fol. 481; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante..* Idem; p. 72.

⁶ DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest..* Idem; p. 75, citant PLA ALBEROLA, P. J. (1983) *La población del marquesado de Guadalest en el siglo XVII*, Alacant; p. 22.

⁷ GUINOT, E. (1999) *Els fundadors del Regne de València*, Vol. II; València, Alfons el Magnànim; p. 518; G. Caserra, A. Caçola, Bernat Colom, + 56 socis més, Matafa, Berenguer Pich, + altres 19 socis innominats. Vidal de Sarràs.

⁸ "Repatiment". Reg. II, fols. 8 i 88 v°; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante..* Idem; p. 57.

⁹ A.C.A. Reg. 8, fol. 36 v°; citat per CHABÀS, R. (1886) *El archivo, vol. I. Dénia*; p. 256, i també en MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante..* Idem; pp. 89-90

¹⁰ A.C.A. Reg. 8, fol. 36 v°; citat per CHABÀS, R. (1886) *El archivo, vol. I. Dénia*; p. 256, i també en MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante..* Idem; pp. 89-90.

¹¹ A.C.A. Reg. 14, fol. 98 v°, i A.C.A. Reg. 15, fol. 71; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante..* Idem; pp. 168 i 169, veure també DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest..* Idem; p. 76.

Guadalest era el referit Bernat Taverner que el tenia empenyorat al seu favor.

Els oligarques jueus Abraham i David Almascaran, pare i fill, havien administrat les finances reials als nostres castells de Guadalest i Confrides. Al darrer el rei li devia una quantitat de 4.420 sous valencians, quantitat que devia cobrar-se de les rendes dels castells de Guadalest i Confrides, entre altres¹⁴.

El 12 de juliol de 1272 per mitjà d'un document Bernat Taverner lliurà el castell de Guadalest a Berenguer de Tornamira, qui va ser designat pel propi rei alcaid per a un període de tres anys, amb un sou de 2.000 sous anuals¹⁵.

Per aquestes dates el rei ordena als castells i viles del sud del regne, entre els que està el castell de Guadalest que s'avituallen i es preparen davant d'una nova revolta sarraïna. Ja que alguns pobles encara continuaven revoltats com: Finestrat, Guadalest, Tous, Gallinera i Montesa.

Al tornar de l'exili el cabdill Al-Azraq començarà una nova revolta dels mudèjars valencians. El centre de la rebel·lió era la vila de Montesa, i abastarà les valls de Gallinera, Alcalà, Pego, Tàrbena, Confrides i Guadalest. El 5 de març de 1275 Jaume I ordenà als batlles de Dénia, Guadalest, Calp, Cocentaina, Alcoi i Xixona que no permeten als musulmans pujar als castells i fortaleses, obligant-los a romandre a les planures, i que no puguen comprar queviures ni eixir de les seues localitats. Al-Azraq morirà en 1276 en el setge de la vila d'Alcoi, i pocs mesos després morirà també el rei Jaume I, però la rebel·lió no acabarà fins 1278, i les seues conseqüències van suposar canvis importants en el territori sotmès¹⁶.

A causa d'aquesta inestabilitat política la majoria dels castells romaniran sota domini de la corona, com és el cas del castell de Guadalest, en 1275 l'alcaid era Jaume de Thous i en 1276 va ser nomenat alcaid vitalici Arnau de Mataró. L'I d'abril de 1276 Jaume I fa un pregó per a que no facen mal als moros de diferents llocs del regne i que només facen la guerra als moros rebels, que eren els de Tous, Gallinera, Alcalà i la seua vall, la vall de Pego, Tàrbena i la seua vall, i les valls de Guadalest, Confrides i la serra de Finestrat¹⁷.

El castell de Guadalest va estar durant els següents anys sempre preparat i ben disposat per al que puguera ocurrir, ja era un centre de poblament cristian en mig d'una comarca densament poblada per musulmans. El poblament de la Vall de Guadalest estaria compost per petites alqueries poblades per musulmans als voltants d'una sèrie de fortificacions: els castells de Confrides, Guadalest, Sanxet i Alarc. De totes les poblacions de la Vall, només la vila del Castell de Guadalest estava poblada per cristians, ja que era el punt central de vigilància i control de tota la vall. Pel que fa al castell de Guadalest, davant de la Plaça del Castell estan les ruïnes del que es creu que era el castell d'Aguilar, que defenia Guadalest per l'oest i pel nord; aquest castell musulmà va ser reedificat per Bernat de Sarrià, que el

¹⁴"Repatiment". Reg. II, fol. 79 v°; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; p. 70.

¹⁵A.C.A. Reg. 16, fol. 192 ; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; p. 186.

¹⁶A.C.A. Reg. 18, fol. 118 v°, i A.C.A. Reg. 14, fol. 118; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; p. 197-198 i 200-201.

¹⁷A.C.A. Reg. 14, fol. 120; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; p. 201.

¹⁸A.C.A. Reg. 21, fol. 49 v°, i A.C.A. Reg. 21, fol. 80 v°; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; p. 210 i 215.

¹⁹DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest...* Idem; p. 76-77.

²⁰A.C.A. Reg. 23, fol. 68 v°; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; pp. 270-271.

tenia en feu. Reforçava la defensa de Guadalest la torre de vigia del anomenat penyal de l'Alcalà¹⁸.

Un cas particular és el dels castells de Sanxet i Alarc, a la part meridional de l'actual terme de Benimantell, que en 1270 van ser donat a R. D. Balbes, que havia de destruir el castell d'Alarc i residir en el de Sanxet, pagant al rei 600 sous anuals de renda, donació que no es faria efectiva, ja que poc després el rei concedeix en feu els castells de Sanxet i Alarc al cavaller Berenguer de Latera amb la mateixa obligació de destruir un dels dos castells¹⁹.

Pel que fa a l'estruatura de les propietats, al majoria dels mudèjars passaran a ser vassalls dels nous senyors cristians, de manera que hauran de pagar rendes als seus senyors per les terres que treballen. Els nous repartiments van desplaçar els mudèjars de les seues terres, ja que després de les rebel·lions es van decretar ordres de foragitament dels musulmans (la primera de 1248), però si no es van complir, si que van ocasionar un reassentament dels mudèjars en petites alqueries o en morerries fora de les ciutats.

El 14 de juny de 1273 es recull el nomenament de per vida al sarrai Mahomat Abenhalair com alcadi (o jutge) de les aljames de Cocentaina i les valls de Plames, d'Alcalà, de Gallinera, de Penàguila, de Guadalest, de Confrides, de Polop i de Tàrbena, i de tots els moros que les habiten en les alqueries i termes dels dits llocs, regint-se segons la seu llei, la Çuna sarraina, podent aquells apel·lar a l'alcadi reial del raval de Xàtiva²⁰.

Però les terres del Regne de València es van feudalitzant, ja que una nova classe de cavallers anirà apropiant-se de les terres i dotant-se de drets jurisdiccionals, creant noves senyories laiques i religioses, de manera que la major part del camp restarà en mans dels senyors feudals. Més que autèntics senyorius el que donava el rei era la

¹⁸ DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest...* Idem; p. 77.

¹⁹ A.C.A. Reg. 16, fol. 198 v° - A.R.V. Real, 614, fol. 126 v°, A.C.A. Reg. 16, fol. 205 i A.C.A. Reg. 37, fol. 13 v°; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; p. 187, 188 i 194; veure també DIAGO, Fr. (1613) *Anales del Reyno de Valencia*, Tomo I; València; Capitol LX, fol. 378 "Agosto dese año de mil y dozientos y setenta, (como lo vi en el Archivo de la Baylla de Valencia, en el quarto libro grande de los enagenamientos del Patrimonio Real, en la hoja ciento y seys) dio a don Berenguer de Lacera, para el y para quien quisiesse, para siempre, los Castillos y Villas de Alarch y Sanchez, obligandole a el y a sus descendientes a residir en este Reyno, y hacer su morada principal en dichas villas, y juntamente a derribar el uno de los dos Castillos, y a conservar el otro para siempre. Posose por tierra el de Alarch y conserve el de Sanchez: y posseyole despues Don Jayme Lacera, y mas adelante su hijo Don Antonio de Lacera, que le vendio, viendo bien en ello su muger Doña Leonor de Cabrera, al Infante Don Pedro, hijo del Rey Don Jayme el segundo, en el año de mil y trezientos y quarenta y uno, estando en Gaudaleste".

²⁰ A.C.A. Reg. 19, fol. 18; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; p. 223.

²⁰ A.C.A. Reg. 20, fol. 235 v°; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; pp. 248-149 i 249.

²¹ A.C.A. Reg. 20, fol. 559 v°; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; pp. 251.

²² A.C.A. Reg. 20, fol. 332; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; p. 268-269.

²³ A.C.A. Reial Cancelleria, Reg. 44, fol. 160 r. Publicat per GUINOT RODRIGUEZ, E. (1991) *Cartes de poblament medieval valencianes*; València, Generalitat; pp. 390-391.

²⁴ A.C.A. Reial Cancelleria, Reg. 44, fol. 178 r^t. Publicat per GUINOT RODRIGUEZ, E. (1991) *Cartes de poblament medieval valencianes*; València, Generalitat; p. 394.

²⁵ DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest: paisaje e historia*; Guadalest, Ajuntament; pp. 81-84.

²⁶ "Repartiment". Reg. II, fol. 79 v°; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...*; p. 70.

²⁷ A.C.A. Reg. 10, fol. 140; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; p. 115 i 120.

²⁸ A.C.A. Reg. 16, fol. 198; citat per MARTÍNEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; p. 187.

percepció de rendes, reservant-se el rei el control del territori, ja que nomenava els alcaids dels castells per tal de controlar-los. Els cristians es concentraran en uns pocs nuclis de població i seran els propietaris de la major part de les terres, els musulmans passaran a ser colons i vassalls dels nous senyors cristians.

El 28 de març de 1275 l'alcaid del castell de Guadalest era Guillem de Torres, amb el mateix salari que tenia Beltran Taverner, i estava empenyorat al dit alcaid a causa d'un deute de 5.000 sous²¹, però dos mesos més tard el castell, amb els seus termes i pertinences, era de nou empenyorat a favor de Berenguer de Tornamira, per un deute de 6.506 sous²². El 20 de març de 1276 el rei devia a Jaume de Foces 6.159 sous sobre l'administració de les rendes de Guadalest²³.

El 14 de novembre de 1279, Pere III confirmà el poblament de les valls situades a l'interior de Les Marines: valls de Sagra, Pop, Callosa, Algar, Guadalest, Confrides, Castell de Castells, Gallinera, Alcalà, Benimaneçil i Ebo. Prometent als seus habitants mudèjars una sèrie de condicions: que puguen romandre en les seues cases, heretar els seus bens, tenir els seus jutges, no introduir cristians en les seues comunitats, llegar els seus llibres, orar en les seues mesquites, segons la Çuna i les seues costums²⁴. Un any més tard el rei Pere el Gran manà a Jaume de Llinars, encarregat del repartiment de les terres entre els repobladors, que siga respectat el privilegi de poblament que atorgà el seu pare, Jaume I, i aplicat a tots els pobladors del castell de Guadalest, tant cristians com musulmans²⁵. Aquest darrer document ens indica que existia una carta de poblament donada als musulmans de la vall de Guadalest pel rei Jaume I.

2.1.2. Els Sarrià senyors de la Marina

Durant bona part dels segles XIII i XIV les terres de les valls de Guadalest i Confrides van pertànyer al llinatge Sarrià²⁶, que va crear la senyoria coneguda en aquestes terres de La Marina com “les muntanyes d’En Sarrià”.

Per tal de conèixer l’origen del llinatge Sarrià, hem de mirar els llibres del Repartiment del regne de València. Doncs en 1238 trobem un Guillem de Sarrià, cavaller, a qui li donen les cases d’Ali Amnal Esmeri i huit jovades a Andarella, a 16 de juliol. En 1248 apareix un altre Arnau de Sarrià a qui donen unes cases franques i lliures a Xàtiva i dos jovades de terra i mitja jovada de vinya, a 3 de maig.

En 1249, l’1 d’agost li donen a Vidal de Sarrià 15 jovades de terra en Benaçim i Benerida, alqueries de Guadalest²⁷. El 29 de maig de 1259 li arrenden per dos anys a Vidal de Sarrià les rendes de Confrides i els seus termes²⁸, cosa que li van renovar a l’any següent; i el 23 de juliol de 1264 s’ordena a Vidal de Sarrià “tindre 500 homes en el castell de Confrides, el salari dels quals es percebrà sobre els rèdis del mateix castell”. Vidal de Sarrià va retindre l’alcaidia del castell de Confrides, que li havia concedir el rei com a compensació per un deute de 5.000 sous que li devia. Per a pagar-li el deute el rei li assignà “les rendes de Confrides, el qual se li embarga al seu favor com a garantia fins el cobrament, amb l’obligació de designar allí set homes per a la custòdia de la dita fortalesa, pagant el rei a cadascun cent sous anuals”²⁹. Vidal de Sarrià posseirà el castell de Confrides fins la seu mort ocorreguda en 1272.

En 1273 l’alcaid del castell de Confrides era Andreu Puigvert, a qui li havien lliurat el castell els marmessors del testament de Vidal de Sarrià³⁰, i l’alcaid del castell de Guadalest era en aquell temps Berenguer de Tornamira.

El 19 de desembre de 1273 Geralda, filla de Vidal de Sarrià, rep per gràcia de l’infant Pere 12 jovades de terra a l’alqueria de Saffre o Safar al terme de Guadalest³¹, aquestes mateixes terres seran venudes el 6 de març de 1278 al rei Pere III el Gran per 2.000 sous.

El successor de Vidal de Sarrià va ser el seu fill En Bernat de Sarrià, qui ja apareix com a jurat de la ciutat de València en 1284, i l’11 de febrer de 1286 rep el castell de Confrides a canvi de servir el rei amb un cavaller armat.

Sabem que l’1 de setembre de 1293 el castell de Guadalest va ser donat en feu a Bernat de Sarrià pel rei Jaume II el Just, les condicions de la donació estipulaven que a la mort de Bernat de Sarrià el rei recobraria el castell de Guadalest juntament amb el raval i l’alcàsser, i que el rei devia donar als seus hereus 50.000 sous, per les despeses futes en el dit castell³².

Bernat lliurarà al rei els castells de Confrides, Relleu (Rellach), Sella (Senza) i Finestrat en novembre de 1304. Mol interessant és

²⁶ MARTINEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante..* Idem; p. 217.

²⁷ A.C.A. Reg. 19, fol. 86; citat per MARTINEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante..* Idem; p. 230.

²⁸ A.C.O s/n manuscrit pertanyent a la Casa Orduña de Guadalest titolat: “Diferentes noticias correspondientes al lugar y valle de Guadalest situado en el reino de Valencia y bando publicado en general sobre señoría directa”, fol. 1; citat en DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest: paisaje e historia;* Guadalest, Ajuntament; p. 82: “Bernardo de Sarrià ofreció al Sr Rey De Jaume 2º darle los conocidos lugares luego que los recuperase de Pedro Fernández de Yxar a quien se los había comprado, y no estaba todavía todavia de ellos en la pacifica posesión ... en su defecto daria a S. M. los Castillos de Callosa, y otros ... en tanto que fueren equivalentes a los Castillos del referido Yxar”.

²⁹ A.C.O manuscrit s/n “Diferentes noticias...” Idem; citat per DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest..* Idem; p. 82-83: “respecto que el primero estaba obligado con S.M. con motivo de administración de sus Oficios y, de otra manera, tuviese dicho Señor Rey permanentemente el derecho perteneciente al dicho Bernardo por razón de la venta que S.M. le hizo por el precio de 150.000 sueldos de cuia cantidad solo pago 120.000, de los Castillos de Algar, Cxalo, y asimismo el derecho tocante

citado Bernardo en el Castillo de Guadalest; Así que seguida su muerte lo quisiere S.M. recuperar satisfechos sus herederos de 50.000 sueldos y no comprendido en esto el lugar de Alcozaba sito en término de Guadalest, cuyo lugar el precitado Bernardo poseibia por otros títulos, y el derecho perteneciente; mismo, por razón de los gastos y obras que hizo en los Castillos de Ayora (que tenía en feudo Regio) así que seguida la muerte del predicho Bernardo el citado Castillo de Guadalest con el Valle de Ayora debolviesen a la Real Corona.
4 Idem. Mayo 1396.³⁴

³⁴ SALVA BALLESTER, A. (1960) *Callosa d'En Sarrià: una monografía histórica. T. I.* Callosa; p. 29; cita per DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest...* Idem; p. 83,

³⁵ A.C.A. Cancillería real Reg. 222, ff. 108-110; citat per DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest...* Ibidem; p. 83; veure també "El Archivo", T. IV; pp. 318-323: "á saber: del castillo de Polop, y del castillo de Callosa con todos los términos pertenencias y derechos de los mismos castillos, y del castillo de Castell y alqueria de Ayal, que se halla establecida en los términos del mismo castillo, y del castillo de Aljubea, y del castillo de la Mola, y del castillo de Benidorm, y del lugar de Benimoma con todos los términos, derechos

el conveni signat entre Bernat de Sarrià i el rei Jaume II el Just per a que la vall de Guadalest tornara a patrimoni reial³⁵. En una data no determinada En Bernat de Sarrià va tornar al rei el castell de Guadalest, ja que en 1315 hi consta com a patrimoni reial.

Segons un document datat a Barcelona el 20 de setembre de 1321 En Bernat de Sarrià va fer donació *inter vivos* a l'infant Pere comte de Ribagorça i als seus successors, dels castells i llocs que tenia al regne de València a canvi d'una pensió anual de 100.000 sous, amb la condició que si tenia fills mascles de la seua esposa Na Isabel de Cabrera tal donació seria revocada³⁶. El 15 d'octubre de 1322 Jaume II aprova les donacions fetes per Bernat de Sarrià a l'infant Pere comte de Ribagorça. Les possessions d'En Bernat de Sarrià al regne de València eren nombroses i s'especifiquen al document del donació a l'infant Pere comte de Ribagorça³⁷.

Per un altre document datat a 15 d'abril de 1325³⁸ sabem que el valor del patrimoni del difunt Bernat de Sarrià era molt considerable, i pujava a la quantitat de 49.479 sous i 7 diners. Dels quals Corresponien a la Vall de Guadalest les partides següents:

1. Les alqueries de Benimusa, Beniassim y Ondarella, amb 1.560 sous i 5 diners
2. El castell de Guadalest amb l'alqueria d'Aialt (en Castell de Castells), 8.674 sous i 2 diners
3. El castell de Confrides, amb Tamarell, Penàguila i el castell de Serrella, 6.850 sous

2.1.3. La reina Na Elionor de Castella

En 1329 el rei Alfons IV es casà en segones núpcies amb Na Elionor de Castella, a qui va lluirar el castell, la vila i la vall de Guadalest i de Bardia?. L'almirall Bernat de Sarrià moria el 13 de desembre de 1335 al castell de Xàtiva, del qual era alcaid, i poc després, el 25 de gener moria el rei Alfons IV. El nou rei Pere IV el Cermoniós es va enfocar amb la madrastra, la vídua Na Elionor de Castella, i en aquest conflicte l'alcaid de Guadalest, anomenat Clariana, va lluirar la fortalesa al rei, tornant el castell novament al patrimoni reial. El 13 de març de 1336 el Batlle general del regne de València, comissionava a Bernat Martí per a que recaptés les rendes de la senyoria de Guadalest³⁷.

2.1.4. Na Margalida de Llúria i Entença

El 7 de març de 1343 Na Margalida de Llúria i Entença, filla de l'almirall Roger de Llúria, i el seu marit En Nicolau Janvila

comte de Terranova i senyors d'Alcoi, van comprar en franc alou el castell i la vila de Guadalest amb totes les alqueries, pertinències, masies, termes, honors i possessions, amb el mer i mixt imperi, i amb tota la jurisdicció, pel preu de 6.000 lliures barceloneses³⁸, a pesar de la resistència dels seus habitants i del consell de la ciutat de València. Na Margarida de Llúria i Entenza va morir en 1345, pel seu testament els seus bens passaven també a la corona.

El 18 de juliol de 1353 el rei Pere IV el Cerimoniós va vendre al seu torn el Castell de Guadalest a En Gilabert de Centelles, pel mateix preu de 6.000 lliures, però el mateix rei encarregà a Berenguer de Pau i al Mestre racional Berenguer de Codinats, per a que redimiren el dit castell i lloc de Guadalest, i li'l vengueren al seu oncle, l'infant Pere comte de Ribagorça, pel mateix preu de 6.000 lliures³⁹.

2.1.5. L'infant Pere comte de Ribagorça i els ducs reials de Gandia

A València, el 19 de desembre de 1356 l'infant Pere comte de Ribagorça comprà al patrimoni reial el castell de Guadalest. Podem considerar aquesta data com l'origen de la senyoria dels senyors de Guadalest. Senyoria que després passarà en herència al seu fill Alfons d'Aragó "el Vell". El primer comte de Dénia es va fer càrrec aquell mateix any dels castells i llocs "de les Muntanyes que foren en altre temps del noble Bernat de Sarrià". El 19 de gener de 1357 en el castell d'Ifac, l'infant Pere, i el seu fill Alfons d'Aragó van vendre un censal de 9.230 sous 9 diners, a Jofré de Janvília, orfe d'En Nicolau Janvília comte de Terranova, i al seu tutor En Francesc Esplugues, carregat sobre Castell de Castells, Tàrbena, Alcocayba i Confrides, per atendre a la compra del castell de Guadalest, i dels castells de Calp i Altea comprats per Alfons d'Aragó⁴⁰.

Els dies 10, 11 i 12 de desembre de 1358 van jurar fidelitat i homenatge al seu nou senyor Alfons d'Aragó I comte de Dénia, els representants de les aljames de les valls de Guadalest, Gallinera, Ebo, Confrides i la vall de Castell; i els llocs de Palma, Callosa, Algar, Polop, Xirles, Albalat, Almoçorof, Relleu i Finestrat⁴¹.

Durant la guerra dels dos Peres (1356-1365) el castell de Guadalest i el lloc de Confrides van ser ocupats pel rei de Castella Pedro el Cruel, i posteriorment recuperat per Pere el Cerimoniós en 1364, quan anava de camí cap a Oriola.

En 1381 en el recompte del pagament de l'impost del morabatí apareix el castell de Guadalest poblat per 8 caps família cristians⁴².

Quan es va casar Alfons "el Jove", fill primogènit del duc reial de Gandia, amb la infanta Blanca de Navarra, la qual va aportar al matrimoni un dot de 30.000 florins d'Aragó; Alfons "el Vell" va assenyalar diversos llocs per a assegurar la devolució del dot a la

y pertenencias de los mismos. Más de la alquería de Santa Illa y de la alquería de Xitlla y de la alquería de Liriet y de la alquería de Metet y de la alquería de Paul y de la alquería de Xacos, y de la alquería de Benigali y de la alquería de Murta, de Bonibrafin y de Cucol, y del mismo lugar de Albalat con todos los términos, derechos y pertenencias de las mismas: Mas la heredad de Carbonell y de la heredad que teníais como posesión franca en los términos de Paságuila; cuyos castillos y alquerías antes mencionadas habeis, teneis y poseéis en verdad sin gravamen alguno en dicho reino de Valencia. Más el castillo de Tàrbena con todas las alquerías, rúedos y otras heredades que habeis comprado, habeis y teneis los términos del castillo de Confrides y del de la Serrella dentro de los términos del mismo castillo de Confrides y del de Aguilar que de nuevo ha sido edificado en los términos del castillo de Guadalest y también del castillo de Relleu, y del castillo de Cabezo construido en los términos del mismo castillo de Relleu con todos los términos, derechos y pertenencias de los mismos castillos. Cuyos castillos en verdad y lugares antedichos habeis y debéis haber por Nos en feudo ho-

norífico. Mas de todo el derecho que habeis y debeis haber en los castillos de Orcheta y Villajoyosa y de Torres y de las casas que teneis ademas en la ciudad de Valencia situadas en la parroquia de San Lorenzo".

³⁰ ALEMANY FERRER, R. et alii: *Carta puebla de Benidorm*, p. 41; citat per DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest...* Ibidem; p. 83.

³¹ DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest...* Ibidem; p. 84.

³² A.C.O s/n manuscrit "Diferentes noticias...", f. 3 r. - 3 v.; citat en DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest...* Ibidem; p. 86.

³³ A.R.V., Bailia, Perg. nº 29.

³⁴ A.R.V., Bailia, Perg. nº 30.

³⁵ A.R.V. Varia, Sig. 97 pliego suelto. Publicat per HINOJOSA MONTALVO, J. (1987) *Juramento de fidelidad a Don Alfonso conde de Dénia, por las aljamas de Guadalest, confrides...* 1358; Alacant, Papeles alacantinos.

³⁶ GUINOT, E. (1999) *Els fundadors del Regne de València, Vol. II*; València, Alfons el Magnànim; p. 518; els noms de les quals són els següents: Pere Albert, Beribomeu Carrasquer, Ponç

infanta, entre altres llocs va empenyorar la vall de Guadalest per 120.000 sous.

El 13 de març de 1404 el castell i vall de Guadalest van ser redimits pel rei Martí l'Humà, i el 6 de maig de 1405 el Duc reial de Gandia va apel·lar contra la decisió del monarca³³, i va aconseguir una sentència al seu favor el 15 de juny de 1405³⁴. Aquestes propietats van passar al ducat de Gandia el 25 d'octubre de 1407.

El 9 de juny de 1409 varies aljames del regne de València carregaren diversos censals per poder recuperar diversos senyorius per a la corona, entre altres el de la Vall de Guadalest.

Per aquelles dates era alcaïd del castell de Guadalest el cavaller Joan Martinez de Vera i Pasqual, donzell de la reina Na Violant, vídua del rei Joan I.

Es conserva el Llibre de la collecta dels mudèjars del Coll de Rates; per a 1409, les xifres de població de les valls de Guadalest i Confrides son les següents³⁵:

La Vall de Guadalest:

	Homes	Dones	Total
Benicicli	55	16	71
Ondarella	18	3	21
Ondara	9	2	11
Benimantell	36	12	48
Beniardà	32	3	35
Benimacim	13	-	13
Benimusá	19	4	23
Benihaltet	19	4	23
Benifato	16	3	19
Atzeneta	13	-	13
Beniqueis	4	2	6
Maurar	34	3	37
Benifarfell	13	1	14
Beniatiar i	8	-	8
Benicudena			

La Baronia de Confrides:

Alhofra	31	5	36
Florent	30	2	32
Abdet	16	-	16

Els pobladors que figuren al cens són aquells que superen els 15 morabatins, i que per tant han de pagar l'impost, es tractava dels caps de família, destacant la poca presència de dones al llistat.

En 1412 morí el duc real Alfons d'Aragó "el Vell", el va succeir en el ducat de Gandia el seu fill Alfons "el Jove" qui heretà les propietats del seu pare.

En 1416 el Batlle general del regne de València, Joan Mercader, reconeix que l'aljama d'Eix li lliurà 2.500 sous, part d'aquelles 6.000 lliures necessàries per redimir el castell de Guadalest, mentrestant la vall de Guadalest estava en penyora per part del duc de Gandia.

Al morir en 1424 el segon duc reial de Gandia sense successió legítima, els seus senyorius s'incorporaren a la corona. Posteriorment passaran a l'infant Joan, que seria després rei de Navarra. Joana d'Aragó, germana del darrer duc reial de Gandia i casada amb el comte Joan Ramon Folc de Cardona, no estava d'acord amb aquests fets i va apel·lar contra el testament del seu germà i contra la decisió del rei. Ja que procurava per la donació, que en maig de 1407 el seu pare Alfons "el Vell" li havia fet al seu fill Hug, i que incloïa 6.000 lliures barcelonines corresponents a la compra de la vall de Guadalest feta per part de l'infant Pere⁴⁶.

En 1429 com a resultat de la sentència arbitral entre l'infant Joan i N'Hug Folc de Cardona, el rei de Navarra va haver de lliurar a N'Hug Folc de Cardona la Vall de Guadalest i el castell de Confrides, amb totes les jurisdiccions i rendits, amb dret a redimir aquella part de la dita vall que llavors posseïa l'infant Joan⁴⁷, bescanviada a canvi de les viles de Calasanç i Acanui, situades al comtat de Ribagorça.

Amb aquest acord entre N'Hug de Cardona i l'infant Joan, el primer concentrava totes les seues possessions al regne de València, de manera que podem considerar com el moment en que es va crear la senyoria de Guadalest en mans dels Folc de Cardona.

2.2. El reialenc de Gandia

La configuració del marc espacial de Gandia havia estat el resultat d'un procés en el que una fortalesa anomenada Bairén, controlava un territori o terme organitzat en unitats de poblament anomenades alqueries, hi havia 20 alqueries al terme de Bairén⁴⁸.

D'aquesta època seria el sistema de rec de la séquia de Vernissa, que proporcionava aigua per veure i per regar els camps de catorze o quinze alqueries: Vernissa, el rafal de Benissacareig, el Real de Benicascaix, Benicarreix (l'Alqueria Nova), Benipexcar, l'Assoc, Benirredrà, Benixuaib, Candia, Beniopa, Benicanena, Benixnàxip, Alcodar, Barx de Gandia i La Ràpita de Bairén. Aquestes alqueries estaven poblades per grups tribals, parents de sang, famílies amples lligades per llaços clientelars, a l'alqueria de Beniopa es trobaria la mesquita major⁴⁹.

Una d'aquelles alqueries que poblaven el territori de La Safor era l'alqueria dels *Bani Qays Qays*, assentats al costat d'un *riyād*,

Celler, Bernat Marquès, Pere Martínez, alcaid del castell, Johan Rodrigueç, Pere Çumenla i Ponç Sant Joan.

⁴⁶ A.R.V., Baília, Perg. n° 353.

⁴⁷ A.C.O s/n manuscrit "Diferentes noticias...", f. 6 r° - 6 v°; citat en DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest...* Idem; p. 87; segons la sentència: "*el Duque de Gandia Don Alfonso ... no está obligado a hacer reventa a su Magestad antes bien retener en su poder los lugares infra escritos cuios no irán comprendidos en la supuesta renta a saber la Alcozaiba debajo la clausura de los muros de Guadalest, sin jurisdiccion, y las villas, censos, y dominio directo de las villas d'En Sarrià en la partida de les Abnoxaraques sin jurisdiccion; y la fortaleza de Aguilar con las alquerias de Beniacoli, a excepcion de una calle y de otras que son de realengo, y la alcarria de Ondara, a excepcion de dos heredades, y las alcarrias de Ondarella, Benimantell, Benijardà, Beniburza y Beniatim, y dos casas en la alcarria de Piles, per quanto antes de la predicha renta del castillo, y valle de Guadalest hecha al infante Don Pedro, este y Bernardo de Sarrià, de quien tenia el titulo, poseian las predichas casas*".

⁴⁸QUEREDA SALA, J. (1978) *Comarca de*

La Marina Alicante: estudio de geografía regional, Alacant, p. 65; citat per DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest...* Idem; p. 89.

⁴⁶ A.R.V. Procesos de Madrid, letra S, núm. 11, p. 173 a 182; citat per MARTINEZ IBÁÑEZ, E. i FONT NAVARRO, A. "Ondara: canvis després de l'expulsió dels moriscos. (II)" en *Aguants*, n° 17; pp. 21-22.

⁴⁷ A.C.O s/n manuscrit "Diferentes noticias...", f. 7 r.; citat en DE LAS MORAS DEL HOYO, A. J. (1998) *Guadalest...* Idem; p. 88.

⁴⁸ ALONSO, J. E. (1999) *Historia de La Safor*; Simat de la Valldigna. Ed. La Xara; p. 50.

⁴⁹ SOLER, A. (2007) *El Real de Gandia: geografia, història, patrimoni*. Real de Gandia, Ajuntament; p. 76.

⁵⁰ SOLER, A. (2007) *El Real...* ; Idem, p. 79.

⁵¹ SOLER, A. (2007) *El Real...* ; Idem, p. 79.

⁵² SOLER, A. (2007) *El Real...* ; Idem, p. 82.

"E quan aquò fo passat, entrarem en la vall de Bairén e parhem ab l'alcaïd qui semia lo castell de Bairén, e ab aquells de Vila-llonga e de Borrà, e de Vilella e de Palma, qui eren castells de roca, gran e forts. E dixerem-nos que, quan l'alcaïd de Bairén hauria fet pleit ab nós, que tots aquells de la vall se rendrien"

jardi o hort tancat. A banda de les alqueries també existien finques de propietaris particulars anomenats rafals (*rahf*) que pertanyien a famílies adinerades i personatges poderosos. Un dels rafals coneguts era el *Ralh Banū Hazrāj*, conegut com a *Beniazareg*, *Benicacereig* o *Benissacareig*, que pertanyia a un important personatge musulmà *Ahay Abintàher* o *Al-Hajj ibn Tāhir*⁵⁰.

Terme del Real de Gandia

Les primeres mencions documentals de l'alqueria de Benicascaix daten de 1244 i de 1272, sabem només que aleshores existia un hort de considerable importància, *ar-Riyād*, que serà conegut pels cristians com *lo Reyal* i que correspondria al que serà després l'hort del Palau⁵¹.

La conquesta de la comarca de La Safor per part dels cristians, va ser duta a terme pel rei Jaume I durant l'any 1239 amb la presa del castell de Bairén, que llavors estava governat per l'alcaïd *Ibn Sidrayl*, una vegada havia caigut el castell es van retre totes les alqueries que en depenien⁵². El lliurament de les fortaleses de la vall de *Bayrān* va tindre lloc pel mes d'agost de 1240, al set mesos de l'accord de capitulació. La Safor quedà incorporada al nou regne cristià de València, als pobladors musulmans se'ls va prometre que es respectarien les seues lleis, costums, llengua i religió.

Una vegada conquerida, la comarca de La Safor va ser governada per unes élites feudals cristianes que van imposar el seu ordre socioeconòmic a la població mudèjar autòctona. Els musulmans en una primera segregació espacial, solament són desplaçats dels castells i dels llocs estratègics, i petites guarnicions cristianes hi són instal·lades. Poc després els repobladors cristians es van instal·lar en algunes alqueries islàmiques i rafals com ara Xeraco, Rafalcaid, Benito Jussà, Rótova, Palma i Ador.

En juliol de 1244 les autoritats cristianes van redactar les ordinacions per al repartiment de les aigües del terme de Gandia, seguint les costums consuetudinàries dels sequiers o çabasséquies musulmans, "tal com es feia en temps dels moros", segons aquestes ordinacions tant la sequia de Vernissa com la Comuna de Gandia es regien per tandes de 15 dies.

2.2.1. Terres de reialenc

Després de la revolta mudèjar de 1248 els camperols mudèjars que no van ser foragits de les seues terres hauran de adaptar-se al nou sistema socio-econòmic del feudalisme, passant de ser propietaris de les terres que treballen a ser tinents a cens emfitèutic, i dependre d'un senyor eminent que els exigia una sèrie de càrregues fiscals.

El rei Jaume I va repartir moltes de les terres conquerides entre els cavallers i homes que li van ajudar en la conquesta, així a la comarca de La Safor, el rei en 1249 va donar al cavaller català N'Arnau de Llobera la finca o rafal de Benissacareig, després de confiscar-la al seu anterior propietari.

El castell de Bairén, la vila de Gandia i quasi totes les alqueries d'aquesta comarca van passar a formar part del reialenc, i van ser incloses en el terme general de la nova vila de Gandia. Igualment el jardí i l'alqueria de Benicascaix se la reservà la corona. Però abans de 1272 l'alqueria de Benicascaix ja havia segut donada al noble Gilabert de Cruïlles. El 12 de desembre de 1272 l'infant Pere, hereu de la corona, va baratar-la per la vila i castell de Navata a l'Empordà. La qual cosa ens diu que es tractava d'una alqueria gran de entre 40 o 50 cases⁵³.

2.2.2. L'infant Pere comte de Ribagorça, el senyoriu de Gandia com a “apanage” reial

El 6 de juny de 1323 el rei Jaume II va donar el castell de Bairén, la vila de Gandia, el Real i les alqueries de Beniopa, Benipeixcar i altres dels mateix terme, al seu fill, l'infant Pere comte de Ribagorça. Aquesta donació pretenia augmentar les possessions de l'infant Pere per a que disposés de prou recursos per al seu manteniment, ja que es tractava d'un personatge d'alt rang. Amb la condició de que, en absència de descendència masculina, la senyoria sobre la vila i el territori tornara a la corona, una forma jurídica similar a la dels “apanatges” francesos. El comte de Ribagorça va rebre també en 1325 la facultat de poder alienar alqueries i territoris situats en les seues possessions⁵⁴.

Poc després a laprovar les corts valencianes de 1329 l'anomenada “jurisdicció alfonsina”, es permetia als propietaris de reialenc l'establiment de vassalls a les seues alqueries, retenint la jurisdicció civil.

Els canvis en el terme de la ciutat de Gandia es van produir en el segle XIV quan alguns llocs i alqueries passen a ser alienats o be per l'infant Pere o pel seu fill Alfons “el Vell”, i això implicava que la jurisdicció recaigués en mans dels nous senyors, cosa que

⁵³ SOLER, A. (2007) *El Real...*; Idem, p. 86.

⁵⁴ PASTOR ZAPATA, L. (1984) “Censales y propiedad feudal. El Real de Gandia: 1407-1550” en *La España medieval. Homenaje a A. Ferrari*, Vol. II; p. 742.

⁵⁵ PASTOR ZAPATA, L. (1992) *Gandia...*; p. 16.

donarà lloc a interminables plets amb la vila de Gandia sobre les competències que aquesta o els altres aspiraven a exercir en el seu territori⁵⁵. Proliferen les noves senyories dins del terme de Gandia: en 1340 la d'En Guillem Gascó sobre Beniopa, Benicascaix (El Real) i Benipeixcar, en 1361 la d'En Ramon Castellà sobre Beniarjó, Pardines i Vernissa, en 1394 la d'En Jaume Verdaguer sobre Piles, al segle XV va continuar la proliferació de nous senyorius: en 1408 En Pere Desvalls era senyor de Plamera, els Fluvia compraren Ròtova en 1418, en 1433 En Joan Roca era senyor de Bellreguard, en 1436 En Joan Balaguer ho era de Benieto⁵⁶.

Al segle XIV a la comarca de La Safor l'explotació de la terra per part dels llauradors és duta a terme, en el marc dels nombrosos senyorius locals que han anat proliferant en el terme des de principis de segle, en el marc d'un contracte conegut com a emfiteusi, dominant respecte a d'altres tipus de relació entre propietaris i vassalls. Des de l'últim terç del segle XIV, les condicions de l'enfiteusi són més feixugues, en termes generals per als pobladors sarraïns que per als cristians, si bé és perceptible en els senyors directes una preocupació per restringir la llibertat de moviments dels seus vassalls. Sempre són més oneroses les exigències als sarraïns, ja que inclouen obligacions i drets específics, en canvi els establiments atorgats als cristians es poden intuir unes condicions més suaus⁵⁷.

Antiga mesquita del Real

⁵⁵ ALONSO, J. E. (1999) Història de La Safor... Idem; p. 58.

⁵⁶ PASTOR ZAPATA, L. (1992) *Gandia...* ; p. 70-71.

⁵⁷ SOLER, A. (2007) *El Real...* ; Idem, p. 89.

⁵⁸ PASTOR ZAPATA, L. (1984) "Censales..." ; Ibidem.

2.2.3. Els Gascó senyors del Real

Així en 1335 l'infant Pere va vendre les alqueries del terme de Gandia (Beniopa, Benipeixcar, Benicascaix o el Real i Benirredrà) a En Guillem Gascó, personatge que no seria cavaller sinó un jove burgès adinerat⁵⁸, per una suma de 100.000 sous barcelonesos. Venda que va ser completada en 1340 quan li concedí la jurisdicció civil i criminal amb el mixt imperi segons Fur de València⁵⁹.

Quan l'infant Pere en 1356 va ingressar al monestir de Sant Francesc de Barcelona, va lluirar les seues possessions de Gandia i Bairén al seu fill i hereu, Alfons d'Aragó, anomenat "el vell", nomenat en 1399 duc de Gandia.

La comarca de La Safor va patir al igual que la resta del Regne de València la guerra amb Castella (1356-65) i quedà abandonada i destruïda. Però en canvi l'alqueria del Real estava poblada després de la guerra, cosa que diu molt a favor de la gestió d'En Guillem Gascó senyor del dit lloc, que era una persona emprendedora⁶⁰. La política d'atracció i assentament de vassalls practicada pels senyors tendiria a convertir-ne alguns nuclis en aglomeracions més poblatges que les alqueries preexistents i també un agrupament dels marcs territorials.

La vila de Gandia exigia a En Guillem Gascó el pagament de la peita i altres impostos, a la qual cosa es va negar, al·legant que disposava d'una senyoria alfonsina amb plena jurisdicció civil i criminal, concedida per l'infant Pere en 1340, i que per tant era una baronia feudal independent. Tot plegat va acabar en un procés judicial que va finalitzar amb la sentència de l'1 d'agost de 1376 en la qual s'especificava què estava obligat a pagar i què no. El jutge dictaminà que Guillem Gascó no tenia privilegis perquè cap de les seues alqueries era de "cavalleria antiga", amés que quan va comprar a l'infant Pere les alqueries de Beniopa, el Real i la meitat de Benipeixcar era un simple ciutadà de València, no un cavaller. Va dictaminar que Guillem Gascó havia de contribuir com qualsevol altre propietari foraster del terme de Gandia a les contribucions de "murs i valls", salaris del justícia, jurats, saig, notaris, guardes, taxadors de la peita, advocats i missatgers. De la resta de les seues possessions (l'altra meitat de Benipeixcar, l'alqueria d'en Foixet, la de Vidal de Favàs i una part de Benirredrà) estaven subjectes als pagaments veïnals propis del terme de Gandia, cises, peites, donatius i censals, ja que les va comprar a propietaris de Gandia⁶¹.

A la mort de Guillem Gascó va succeir-lo en la senyoria el seu nebot Joan Gascó, menor de edat, i la seua mare, Castellana Gascó, com a tutora del menor. Aquesta dona el 19 de maig de 1383 va arrendar als seus propis vassalls mudèjars les alqueries del Real, Beniopa i Benipeixcar per un període de tres anys i pel preu de 12.000 sous anuals. Comprendien l'arrendament les rendes feudals: el dret de les herències, el d'arrendar les carnisseries, el d'almàxita, el de melcutxa, el de garbelladura, l'arrendament de les tavernes, tendes i forns, el lluisme, les filasses, les gallines, l'obligació de llaurar la vinya del senyor, el terçdelme, les garrofes, el present de Nadal, els treballs gratuïts d'homes i animals a les terres del senyor, i l'arrendament dels dos molins, el de Garcia i el de Ribera⁶².

De manera que les aljames dels llocs del Real, Beniopa i Benipeixcar representades pels seus xeics o notables anomenats

⁶⁰ SOLER, A. (2007) *El Real...* ; Idem, p. 91.

⁶¹ PASTOR ZAPATA, L. (1992) *Gandia...* ; p. 81.

⁶² SOLER, A. (2007) *El Real...* ; Idem, p. 93-94.

⁶¹ SOLER, A. (2007) *El Real...* : Idem, p. 95.

⁶² SOLER, A. (2007) *El Real...* : Idem, p. 97.

⁶³ SOLER, A. (2007) *El Real...* ; Idem, p. 99-100; "Lo Real: L

cases. An-i de noves e cresudes passats los II anys XII. Ma-

bros. Alfolluc. Maço Gafull. Çaat Ma-

braneç. Çaat Madura-

ra. Abdal-là Gingilli.

Àzmet Ubèquer. Àz-

met Gafull. Àzmet Atnagar. Mahomat

Bulfeneix. Lo pabil

de Atagonès. Maho-

mat Guafull. Joan

de Adamuc. Abdal-là

Alayçar. Mahomat

Alfanat. Çaat Bi-

nner. Cilm Benzeiem.

Laye fill d'Abdil-

Atnagar. Laye Bol-lifia.

Coçeyit Gafullu.

Mahomat Cizem.

Maymó Benasema.

Alií Alfanat. Maho-

mat Cazés. Àzmet

Gemé. Maymó Que-

yatma. Àzmet Que-

yatma. Maçot Focap.

Çaat Cazés. Maho-

mat el Morit. Çaat

fill de Mahomat.

Mucellem. Alií Al-

gayis. Facen Bensau-

hat. Maymó Cot.

Çaat Xuay. Çaat el

Biodi. Çaat Benase-

ma. Çaat Abusete.

Mahomat el Morit.

Gafulla Abengafull.

Çaat Madanarell. Cí-

lilm Alaçarch. La Cur-

ta Mora. La sogra de

Bocaxo. Ifaga. Ma-

homat Abelaycon.

Los hereus de Yüzef

Algaxit. Àzmet Ca-

zés. Çaat Alfanat.

Yüzef Uley. Los casat

que son feysts après

de l'arrendament de

mossén Joan Gascó

en lo Reyal. May-

mó Alayçar. Abdal-là

Xuay. Maçot Xuay.

Alií Benahacema,

Maymó Alfarra, Çalé Abennefe, Àzmet Jofa, Mahomat Marquet, Çaat Cofrida i altres s'encarregarien de la recol·lecció de les rendes senyorials. Aquesta política va donar els seus fruits, i en només dos anys el Real va passar de tenir 38 cases a 50, Benipeixcar de 30 a 36 i Beniopa de 82 a 100⁶³.

L'aljama del Real també va portar a terme d'acord amb la senyora una remodelació del castell-palau dels Gascó, consistent en aixecar un ampli habitatge que serviria per a les tasques del camp, amb el seu estable, menjador, forn i capella, tot envoltat d'una tapia. Allí es custodiaven els forments, la palla, les garroves, les figues, les pances, l'oli i tots els fruits que eren destinats a la participació entre els camperols i el senyor⁶⁴.

Pel que fa als habitants de l'alqueria del Real, hi ha un llistat de contribuents del morabati de l'any 1385 amb 50 noms caps de família, es tracta de noms mudèjars. Als que s'ha d'afegir el 12 que es van assentar en els dos anys següents⁶⁵.

De 1391 hi ha un altre llistat on figuren 63 casats o vassalls, on només consta un poblador cristian Pere Oliver, guarda del terme, els altres 62 són mudèjars, dels quals 3 es declaren insolvents "nihil" i la resta són camperols.

En 1394 Na Castellana i el seu fill Joan Gascó van vendre El Real, Beniopa i Benipeixcar a Alfons "el Vell".

2.2.4. Els ducs de Gandia Alfons "el Vell" i Alfons "el Jove"

La figura d'Alfons d'Aragó, anomenat també el "Duc vell", pel que fa al senyoriu de Gandia va ser cabdal, el rei Martí I el va recompensar nomenant-lo en 1399 duc de Gandia, en compensació per la pèrdua en 1395 de l'estat de Villena (al regne de Castella), i així la senyoria de Gandia va passar a ser un ducat⁶⁶.

La incorporació de la baronia del Reialenc a la vila de Gandia animaria a aquesta a invertir en la millora dels sistemes de rec. Els regants de Vernissa ajudaren als cristians de les alqueries de Palma i Ador a guanyar un plet que tenien amb els heretters d'Oliva i La Font, però a canvi demanaren la cessió de tres jornades de l'aigua procedent de la séquia d'En Carròs. A partir d'aquell moment certes aigües procedents del riu d'Alcoi seran transvasades a través d'uns aqüeductes des de la séquia de l'Alfas de Palma a la séquia de Vernissa, en una tanda de tres dies i mig.

L'administrador del duc reial de Gandia era Pere March, el pare del poeta Ausiàs, i el 7 de gener de 1403 va autoritzar l'alqueria del Real a construir noves cases, per a la qual cosa els mudèjars del Real van comprar un camp que era de Çaat Abenaçema per a traçar 8 patis o solars per a edificar-hi 8 cases noves, i pocs mesos després el duc regulà la construcció de 3 cases més per a Çahat Humayar vei

del Real⁶⁷. Tot plegat denota la prosperitat que vivia la comarca de La Safor en aquella època.

Va ser en aquest moment, concretament el 23 de maig de 1407, quan el duc Alfons "el Vell" donà al seu net, N'Hug Folc de Cardona, les alqueries d'El Real, Beniopa, Benipeixcar, Benicanena, l'Alqueria Nova i Alcodar; situades al terme de Gandia, juntament amb les rendes d'alguns castells del comtat de Ribagorça (els llocs de Calasanz, Azanuy i Castellsent) i el lloc d'Ondara, situat al comtat de Dénia, amb tots els seus drets i les 6000 lliures de la compra de la Vall de Guadalest. Amb la condició que Alfons "el jove", l'hereu del senyoriu, quedara com a usufructuari dels dits bens fins la seua mort. Pocs mesos després el duc reial donava a sa filla Joana, la mare d'Hug, les valls i castells d'Ebo i Gallinera.

Alfons d'Aragó "el Jove" serà l'usufructuari dels bens donats pel seu pare fins que va morir sense fills legítims en 1424. Totes les altres terres pertanyents al ducat de Gandia, les que havien format part de l'*apanage* reial, van passar al l'infant Joan, germà del rei Alfons V i rei de Navarra, tornant una altra volta al patrimoni reial. Acomplint-se així la clàusula de reversió a la corona establerta en 1323 pel rei Jaume II quan va concedir la senyoria de Gandia i Dénia a l'infant Pere comte de Ribagorça.

A la mort d'Alfons "el Vell" ocorreguda en Gandia el 1412 la donació es va fer efectiva i aquestes terres van passar a mans del seu net N'Hug de Cardona.

2.3. El castell i lloc d'Ondara

Tant el poble com el castell d'Ondara són d'origen musulmà. Les condicions topogràfiques (petit pujol on hi és la Torre del rellotge), estratègiques (encreuament de comunicacions de nord a sud, i del mar cap a l'interior) i econòmiques (en una planura i amb abundància d'aigües), fan pensar en que era un lloc idoni per a viure. Amb la protecció d'una petita elevació es construí un castell i al voltant del castell va créixer la població, entre el castell i el barranc de l'Albera.

Çaat el Cazez, Mahomut Cazez, Hamet Huamyar, Mucellem, Casqarix, Ali Cazez, Cilim Benxeyha, Gafull.

⁶⁷ PASTOR ZAPATA, L. (1992) *Gandia...* ; p. 134.

⁶⁸ SOLER, A. (2007) *El Real...* ; Idem, p. 102.

⁶⁸ CHABAS, R. (1874) *Historia de la villa de Ondara*. Idem, p. 253.

⁶⁹ A.H.N. Diplomas de Montesa. R. 77; citat per MARTINEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante y su territorio en la época de Jaume I de Aragón*; Alacant, Diputació Institut de Cultura Juan Gil Albert; p. 47.

⁷⁰ A.M.D. "Llibre de privilegis". - A.R.V. Baília, libro nº 1206, fol. 175; citat per MARTINEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem, p. 50.

⁷¹ A.M.D. "Llibre de privilegis de Dénia", núm. IV, fol. 6. Publicat per CHABAS, R. "Concedéese a enia que se gobierne por los fueros de Valencia y se establece el tribunal y otras gracias para sus moradores", *El Archivo*, t. I (1886), pp. 135-136.

⁷² "Repartiment". Reg. II, fol. 25 v°. "Denia"; citat per MARTINEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Ibidem, p. 47.

⁷³ HINOJOSA MONTALVO, J. (2002) *Diccionario...* T. III, Idem, p. 358.

⁷⁴ A.R.V. Justicia Civil, nº 790, fol. 591 v°; citat per MARTINEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem, p. 48.

⁷⁵ A.C.A. Reg. 9, fol. 40 v°; citat per MARTINEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem, p. 89.

⁷⁶ A.C.A. Reg. 37, fol. 52; citat per MARTINEZ ORTIZ, J. (1993) *Alicante...* Idem; p. 212; Aquest

Terme d'Ondara

Amb la conquesta de la vila de Dénia, ocorreguda l'11 de maig de 1244 a mans del capità En Pere Ximén Carròs⁶⁸, la vila d'Ondara a l'igual que tota la comarca de La Marina va ser annexada al Regne de València. Pocs dies després el 6 de juny d'aquell any el rei Jaume I estava en Ondara, lloc des del qual va signar alguns documents⁶⁹. A partir de la conquesta cristiana Ondara formarà part del districte i terme general de la vila de Dénia⁷⁰. A la qual el rei Jaume I va donar el privilegi que tingueren les costums i els privilegis de la ciutat de València⁷¹.

Amb el rei aplegaren els primers pobladors cristians, eren pocs ja que es tractava d'un territori fronterer i inestable, i per tant poc atractiu per als repobladors. Després de la conquesta, es van establir algunes famílies cristianes però la majoria de la població va continuar sent musulmana fins l'expulsió dels moriscos.

El 23 d'abril de 1244 Jaume I va lliurar a Berenguer de Pau unes cases en Dénia i 4 jovades de terra en Ondara⁷², aquest personatge era batlle d'Alzira en 1261⁷³. L'1 d'agost el rei va donar al mestre general de l'ordre de la Mercè, Fr. Pere Nolaso, unes cases a Dénia i 6 jovades de terra en Ondara, contíguies a l'honor de Ponç de Belloc, el riu Ondara i la muntanya, i un hort de 6 fanecades en *Revallo* amb una torre quadrada⁷⁴. El 24 de setembre de 1257 el rei va concedir a Alamà de Roda, les 6 jovades de terra que abans li havia concedit a Jaume de Allà, per no haver-se presentat allí a prendre possessió ni haver fixat la residència en el dit lloc⁷⁵. El que demostra les dificultats per aconseguir repobladors en aquestes terres perilloses. En octubre de 1272 l'infant Pere confirma a Sanxo Rois de Corella en la propietat de les heretats que tenia en Gandia i Ondara, i de la renda que percebia sobre els redits de Dénia⁷⁶.

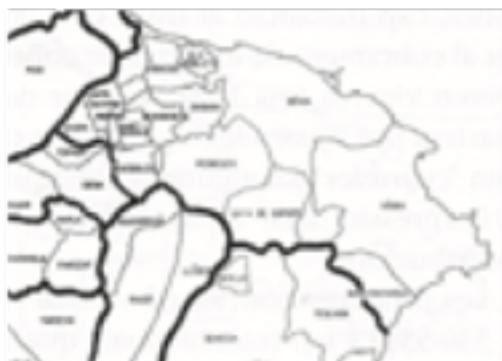
Tot açò, adobat amb alguna notícia dispersa com la del permís atorgat a Guillem Bertrà el 19 de març de 1291 –durant el regnat d'Alfons III– per regar amb l'aigua del riuet d'Ondara, possiblement l'Alberca⁷⁷.

Des del mateix dia en què es repartiren les terres, l'absentisme, la falta de possessió efectiva i la manca de treball foren característiques habituals del comportament d'un bon sector social dels homes d'armes esdevinguts heretters, veient-se obligat el rei a confiscar la terra de colons beneficiats amb donacions; l'any 1257, per exemple, hi ha documentada a Ondara la pèrdua de diverses heretats *propter absenciam*, problema que es donava a gran escala al terme de Dénia.

2.3.1. Ondara dins del terme de la vila reial de Dénia

Durant aquest temps, el lloc d'Ondara va pertànyer, ja que formava part de del terme de Dénia, unes vegades al patrimoni reial i altres a diversos senyors particulars.

Des de la conquesta Ondara no havia deixat de pertànyer a la corona: primer, al rei Jaume I; després, al seu fill Pere I el Gran i, finalment, al fill d'aquest, Jaume II.

El terme general de Dénia

El 15 de febrer de 1303 el rei Jaume II va concedir a En Guillem Escrivà d'Eivissa el privilegi de celebració del mercat al seu lloc d'Ondara⁷⁸, situat dins del terme de Dénia “qui ipse locum de Ondara est in termino ville nostre de Denia”, document que ratificà el 15 d'abril de 1303⁷⁹. El mercat es celebraria cada dimecres de la setmana, una mesura que pretenia atraure els pobladors cristians a aquestes terres de majoria mudèjar. Aquest Guillem Escrivà era veí d'Eivissa, en 1278 el rei Pere III li va concedir tot el terç delme de les alqueries que havia adquirit en el regne, o que adquirirà en el

Sanxo pertanyia a un llinatge noble originari de la vila i castell de Corella (Navarra), qui passà al regne de València arran de la conquesta, amb el seu germà Pere; Sanxo fou alcaïd de Buç i batlle de Gandia, on rebé béns, així com els ja citats d'Ondara.

⁷⁷ Del Catálogo de los documentos del antiguo Reino de Valencia en el Archivo de la Corona de Aragón, regnat d'Alfons III.

⁷⁸ A.C.A. Cancelleria, Reg. 201, sèrie “Graciarum”, fol. 106 vº - 107 rº, veure annex document.

⁷⁹ A.C.A. Cancelleria, Reg. 200, sèrie “Graciarum”, fol. 211 rº, veure annex document.

⁸⁰ HINOJOZA MONTALVO, J. (2002) *Diccionario...* T. II, Idem; pp. 161-162.

⁸¹ A.C.A., Cancelleria, Reg. 219, ff. 207 v (1320).

⁸² Op. cit., ff. 185 r.

⁸³ HINOJOZA MONTALVO, J. (2002) *Diccionario...* T. I, Idem; p. 383.

⁸⁴ A.C.A. Cancelleria, Reg. 222, f. 22 v°, publicat en "El Archivo"..., T. IV Idem, pp. 323-324.

⁸⁵ HINOJOZA MONTALVO, J. (2002) *Diccionario...* T. II, Idem; p 175.

⁸⁶ HINOJOZA MONTALVO, J. (2002) *Diccionario...* T. IV, Idem; p 12.

⁸⁷ RICHART GOMÀ, J. (2001) "Ondara i el seu castell: 1372-1407" en *Aguntis*, n° 18; Dénia, IECMA; p. 99.

⁸⁸ A.H.N Sección Nobleza, Osuna, Sig. C. 581, D. 2 (6) veure Annex. document.

⁸⁹ RICHART GOMÀ, J. (2001) "Ondara... Idem, p. 99-103;

"Bernat de Bonastre ha tengut e possehi per alcun temps lo dit loch d'Ondara, e que en après lo possehi Luc de Bonastre, exceptat Pamis e Vinyals; e en après lo duc de Gandia successivament, per spay de 34 anys o encara per més temps, a bona e sens mala contradicció d'altra persona, entant que D. Alfons, duc de Gandia, ha tengut e possehi per spay de tres e deu anys e pus lo dit loch d'Ondara, exceptu-

futur; el 23 de setembre de 1288 Alfons III li va confirmar la venda de les alqueries de Benibuquer i Alcúdia amb totes les pertinències, alqueries del terme de Corbera i un altra del terme de Canals; també apareix com a justícia de València en 1296⁸⁰.

Entre els anys 1320 i 1323 Ondara fou concedida a Bernat de Boxadors. Aquest Bernat de Boxadors, era majordom i conseller de l'infant Alfons⁸¹; d'ell se sap que era un cavaller que va participar en 1322 en la conquesta de Sardenya, també que fou requerit en 1320 pel batlle general del regne de València a pagar el terç delme que devia⁸²; probablement, a causa dels problemes que va causar a la hisenda reial fou despullat de la senyoria d'Ondara al juny de 1323. Però el 19 d'abril de 1339 el rei Pere IV el va nomenar capità del lloc d'Ondara, també va ser governador general de l'illa de Sardenya. Quan va morir en 1341 va heretar els seus dominis el seu fill Berenguer de Boxadors, que era un xiquet de nou anys⁸³.

2.3.2. Ondara dins del comtat de Dénia

Ondara, passà de nou a propietat senyorial, juntament amb tot el terme general de Dénia l'any 1323, quan des de Tortosa el 6 de juny el rei Jaume II va donar el castell de Bairén i la vila de Gandia, i també la població de Dénia, a l'infant Pere comte de Ribagorça⁸⁴.

Al novembre de 1353 el rei Pere el Cerimoniós va ratificar la possessió de la ciutat de Dénia al seu cosí germà Alfons d'Aragó i Foix, fill de l'infant Pere de Ribagorça, més conegut com Alfons "el Vell" (1332 - 1412). El dia de Nadal de 1355, en la seu papal d'Avinyó, el mateix rei erigi el comtat de Dénia, el primer que es va crear de tot el regne de València.

El primer comte de Dénia establi la seua residència a Gandia. La seua participació en diverses campanyes militars van ser la causa de moltes de les seues desgràcies. A l'estiu de 1356, hagué d'intervindre al costat del rei Pere en contestació a les incursions de Pedro I el Cruel de Castella sobre terres valencianes. El 1363, el rei castellà havia aconseguit prendre tots els castells del comtat de Dénia, que fou escenari d'una destrucció sistemàtica.

Les aljames d'Ondara, Pamis, el Verger, Baniarbeig i Miraflor, foren absoltes al setembre de 1366 pel rei Pere IV del crim de rebel·lió, enagraïment als serveis prestats (cal pensar que en diners i homes armats) per Francesc d'Esplugues⁸⁵, aleshores senyor de tots aquests llocs, el qual estava casat amb Jauma de Romani, vídua de Bernat de Vilaragut (mort el 1375), senyor d'Albaida, qui havia succeït en la propietat d'Ondara al cavaller Guerau de Safont⁸⁶ i a la seua muller Constança March.

Temps després, el 3 d'octubre de 1372, Na Jauma de Romani i el seu fill En Joan de Vilaragut van vendre "lo loch d'Ondara ab tots

sos drets, termens e pertinences" a En Bernat de Bonastre pel preu de 6.000 lliures⁸⁷. La mala situació econòmica dels Vilaragut seria la causa principal de la venda.

El castell i lloc d'Ondara

En Bernat de Bonastre va ser un personatge important en qualitat de senyor d'Ondara. Va ser conseller i protonotari del rei Pere IV, escrivà reial, i secretari des del 1352.

El 27 d'agost de 1382, bescanvià l'alqueria de Benicarrac, propietat que l'ordre de la Mercè posseïa a Ondara, per 40 sous, 6 diners, de moneda de València, de censos perpetus, amb dret de lluisme i altres prestacions, oferint com a garantia els censos d'algunes cases a la parròquia de Sant Bartomeu, a la ciutat de València, segons notícia recollida per Chabás.

En València el 27 de juliol de l'any 1396 En Lluc de Bonastre i la seua esposa Na Constança, senyors d'Ondara, van vendre el castell i el dit lloc a N'Alfons d'Aragó "el Vell" marqués de Villena i comte de Dénia, per un preu de 17.000 florins d'Aragó, lliure de tota càrrega a excepció d'un benifet de 300 sous instituït per Peregrina, mare de Ramon de Boxadors, sobre la capella del castell d'Ondara⁸⁸.

Hi ha documentació sobre les millores efectuades a la senyoria d'Ondara per part dels seus senyors que ens permet conèixer una mica més minuciosament tant la població com el seu terme⁸⁹. Els senyors de la vila (Bernat i Lluc Bonastre) van fer moltes millores en la població i en el seu terme⁹⁰. Altrament els ducs de Gandia també es va gastar uns 2.000 florins en millorar la senyoria d'Ondara.

des les heretats o alqueries de Pàmies e Vinyals, situades en lo terme del dit lloc que durant la possessió dels tres dits, han millorat lo lloc e han fet creixir la seua valor en suma de 4.000 florins; jatsia Bernat e Lluc Bonastre han feta la major part de dites despeses Gràcies a aquests documents podem saber: "Que en lo temps de Bernat Bonastre començà a posseir lo lloc d'Ondara, lo castell, cases e edificis rústics e en part derrocats e en major partida cuberts de palma e major part despoblada e gran part de les terres eren ermes e no plantades; entant que en Ondara, Pàmies e Vinyals no habitaven sinó 50 a 60 casats de moros, e 16 a 20 de cristians, per los milloraments es multiplicat la població, entant que hui ha en dit lloc 120 fins en 130 casats, entre moros e cristians e que totes les cases són cubertes de teula". També que: "aquí vingueren a poblar 30 casats de moros del lloc de Murla e d'altres llocs, e molt més, per ço que aturassen e poblasssen en lo dit lloc d'Ondara, los feu ainda per obrar cases per a poblar; entre tots, de 7.000 en 8.000 sous".
" RICHART GOMÀ, J. (2001) "Ondara... Idem, p. 99-103: Van arreglar el castell que estava en males condicions,

van ajudar a arreglar la mesquita; van construir un nou obrador per a que servira d'almodí o grana de la població, i uns obradors situats en la plaça de la vila vers el castell; van reformar un edifici anomenat el *Palau Gran*, situat més avall del castell; i també els porxes de la vila, que eren damunt de l'hostal, on era la carnisseria; van construir diversos edificis: un tint o tintoreria que disposava d'un hort, un l'hospital nou al que van donar un tros de terra, un moli apel·lat el *Moli de la Alminia*, i van ajudar a alguns moros a obrar cases i cambres; també van fer un abeurador nou per abeurar els animals. L'obra mampresa pel pare, i continuada pel fill, també inclogué l'agricultura: "...los dits Bernat e Luch Bonastre seren planter en lo dit loch e terme d'aquell, de 8.000 en 10.000 arbres, los quals costaren 4.000 sous."

⁹⁰ RICHART GOMA, J. (2003) "Arbitrages per al reg dels cultius de les poblacions de Beniarbeig, Benimazmunt, Benicadim, Ondara i el Ràfol d'en Pàmis. Any 1385" en *Aguants, n° 19-20*; Dénia, IECMA; p. 165-167; En 1385 es va arribar a un arbitratge organitzat per

Edifici conegut com Palau Gran

Tot plegat ens mostra que Ondara era una vila suficientment gran per a que tingüés un castell, una mesquita, un almodí, un hospital, una tintoreria, una carnisseria, uns quants obradors, un edifici senyorial anomenat el *Palau Gran*, un abeurador i un moli; el poble comptava entre 130 i 150 cases entre cristians i mudèjars.

Una altre problema que solien arrossegar les senyories era com compaginar l'ús de l'aigua amb les senyories veïnes, aigua que compartien dels rius Girona i Alberca. La qual cosa va donar lloc a plets i conflictes amb els respectius senyors de les baronies contiguës a la d'Ondara⁹¹. Siga com siga el conflicte per la utilització conjunta de les aigües del riu Girona entre la baronia d'Ondara i la veïna de Beniarbeig, continuava en 1402, malgrat els canvis de titularitat de les senyorius d'Ondara a favor del duc Alfons "el Vell" i de Beniarbeig a favor d'En Pere Martorell⁹².

El 13 de febrer de 1403, el duc reial Alfons "el vell" autoritza a 27 musulmans d'Ondara a vendre les seues terres a Jaume Tamarit pel preu de 2.800 sous, i cultivar-les després en emfiteusi, a canvi d'un cens, absolent-los pagar lluisme i fadiga, per tal que puguen pagar un deute que tenien amb Mateu d'Eivissa⁹³. El 3 de juny va ordenar al batlle d'Ondara Ramon Vidal que jutge el pleit entre Ali Barberi i Mateu d'Eivissa, sobre el pagament de dos anys d'arrendament de les terres del darrer⁹⁴.

El 13 de juliol de 1405 Alfons "el vell" nomena Salvador Magrana batlle del lloc d'Ondara i alcaid del seu castell, i ordena a l'administrador Joan de Luna que li pague 200 sous anuals per la recaptació de les rendes d'Ondara⁹⁵.

En Ondara la comunitat islàmica era més nombrosa que la cristiana, i les rendes de la vila eren arrendades conjuntament pel batlle senyorial i l'alamí de l'aljama. Un document d'indubitable interès és el relatiu als diferents conceptes de renda o *Cappatró* que percebia Alfons el Vell del lloc d'Ondara l'any 1408⁹⁶. Les rendes del duc consistien en les conceptes següents:

- el besant sobre les cases
- les gallines
- les prestacions personals com la filaça (obligació que tenien els vassalls de filar per al senyor), els jornals, etc.
- els censos emfitèutics, establerts sobre cases, terres i obradors les regalies, totes elles arrendades, entre les quals hi havia la carnisseria, el terç delme, l'herbatge.
- el lluisme sobre la venda de cases i terres.
- les calònies o el producte sobre les avinences o composicions fetes com a conseqüència de qualsevol delicte.

Per la qual sabem que duc de Gandia va ingressar una quantitat total de 9.111 sous 7 diners. A efectes econòmics, Ondara era, després de Dénia i Xàbia, el lloc del comtat de Dénia més rendible econòmicament.

En 1407 Alfons "el vell" duc de Gandia donava al seu net N'Hug Fole de Cardona i Aragó la vila d'Ondara juntament amb el Real de Gandia, i les valls de Guadalest i Confrides.

Amb les 90 cases, la comunitat islàmica d'Ondara va ser el principal centre mudèjar de la comarca de La Marina durant el segle XV. El principi del segle va ser molt dur per a les aljames, a causa d'una sequera persistent. Els mudèjars d'Ondara es van veure obligats a aplaçar el pagament del deute, per la compra de blat, que tenien amb Mateu d'Eivissa, fins que el temps millorés i pogueren pagar-li. La solució final del deute va ser la venda per part de 28 propietaris mudèjars de les seues terres, passant a convertir-se de propietaris a camperols emfitèutes⁹⁷.

A més, és un nucli on es pot seguir-se a gran trets la seua evolució demogràfica. Així, tenim la recaptació de l'impost del Morabati de 1404. La relació la formen un total de 120 impositors, a raó d'un morabati per cap, 30 dels quals són cristians i 90 musulmans, considerat el primer cens coneigut d'Ondara⁹⁸.

Un altre cens de 1408 mantenya el mateix nombre de cases (120), però ja incloïa huit cognoms nous entre els pobladors cristians i vint-i-tres més entre els musulmans. El que reforça la idea del gran flux migratori existent en aquell temps, amb famílies que hi vénen a Ondara i d'altres que se'n van cap a poblacions de la rodalia i a llocs més llunyans, a la cerca d'unes millors condicions de vida que oferien uns senyors respecte dels altres.

Pel que podem observar la població d'Ondara va augmentar entre els anys 1372 i 1396. Si en 1372 hi havia entre 50 i 60 cases de moros i entre 16 i 20 de cristians, el que ens donaria un total entre 66 i 80 veïns; cap a l'any 1396 havien augmentat fins els 120-130 cases, entre moros i cristians, el que suposa un important augment. Cal destacar com a aportació els 30 moros que venien de Murla a establir-se a Ondara, i les facilitats i ajudes que els senyors presten per a construir les cases. A partir d'aquest moment la població

N'Alfons marquès de Villena i comte de Dénia. Així al seu palau de Gandia es van reunir els senyors següents: Lluc de Bonastre, senyor d'Ondara i del Ràfol d'en Pàmies qui actuava com a àrbitre, Francesc de Monpalau, senyor de Benimazmut, Ponç de Talavera, senyor de Benicadim qui també actuava d'àrbitre, i de l'altra part Gonçalo de Castellvi, senyor de Beniarbeig. La sentència arbitral consistia en que la 1^a tanda de rec corresponia al lloc de Beniarbeig, la 2^a tanda que abans corresponia a Benimazmut passava a ser la 3^a i la 3ª que abans corresponia a Benicadim, passava a ser la 2^a, la 4^a li corresponia a Ondara i la 5^a a Ràfol d'en Pàmies.

⁹⁷ CUENDA ADAM, A. (1985) "Un registro de los Duques de Gandia (1402-1406). Regentes e indices" en *Estudis Castellonencs* nº 2; Castelló, Diputació, p. 516; El 15 de juny de 1403 Alfons "el Vell" mana al seu batle en Ondara, Ramon Vidal que resolga el pleit que hi ha entre els habitants d'Ondara i els de Beniñmar, Beniarbeig, Benimazmut i Pàmies sobre les aigües del riu Beniñmar; i el 21 següent li mana que en el futur els veïns d'Ondara regnen tres dies a la set-

mana amb les aigües del riu Beniolar, tal com venien fent, però sense usar més aigua de la necessària per regar els camps.

⁹¹ CUENDA ADAM, A. (1985) "Un registro... Idem, p. 512

⁹² CUENDA ADAM, A. (1985) "Un registro... Idem, p. 515.

⁹³ CUENDA ADAM, A. (1985) "Un registro... Idem, p. 557.

⁹⁴ ARV, MR 9618, ff. 1 r.-11 v. "Segueixen los besants e drets de cases dels moros del dit loch de Ondara, qō és que cascuna casa de moro paga XV solidos en aquella manera: qō és de dar de besant en diners IIII sous; Item de dret de forn II sous; Item per jornals a raó de I sou VI diners lo jorn, IIII sous VI diners; Item un parell de gallines, II sous VI diners; Item per II lliures de filaça II sous, així que és per tot XV per cascuna casa de moro cascuns anys pagadors en la festa de Nostre Senyor [...] Segueixen les cases de les dones viudes que no paguen ne han acostumat de paguar sinò VI sous VIII diners per los drets dessús dits de besant per cascuna paga de cascun any [...] Segueixen les cases dels cristians del dit loch de Ondara e lo cens que aquells paguen per les dites cases cascun any en la festa de nadal [...] Segueixen los censals antichs als cristians de terres e vinyes e altres possessions los quals se paguen en

s'estanca o es redueix un poc, passant de entre 120-130 families a 120 en 1404, segons les llistes del morabati, de les quals 90 famílies són mudèjars i 30 cristianes; en 1408 la població continua estancada en 120 famílies. El com que palesa al igual que l'alt canvi en els cognoms, les dificultats de tot tipus de principis del segle XV i com a conseqüència principal la forta mobilitat de la població.

3. Conclusions

Per acabar aquest estudi hem de destacar les conclusions següents:

El llinatge Folc de Cardona, prové de la més alta noblesa feudal catalana, el qual estava lligat des del segle X als vescomtes d'Osona (dits també de Cardona), vescomtes que administraven una circumscriptió territorial (vescomtat) del comtat de Barcelona.

Va ser a partir del segle XIV, gràcies a la política matrimonial del comte N'Hug Folc de Cardona, que va casar el seu fill primogènit, Joan Ramon, amb Joana, filla del N'Alfons d'Aragó, marquès de Villena i comte de Dénia, que el llinatge es vincula als ducs reials de Gandia.

Finalment es van assentar en el regne de València de manera definitiva, a principis del segle XV, concretament en 1407, any en que N'Hug de Cardona va rebre l'herència del seu avi matern, Alfons d'Aragó "el vell" duc de Gandia.

Pel que fa a l'origen de les senyories valencianes del llinatge Folc de Cardona, totes les terres tenen en comú que estaven poblades per musulmans.

Entre els anys 1239 i 1245 es produeix la conquesta del territori comprès entre el riu Xúquer i la frontera de Biar-Bussot amb el regne de Castella.

Les Valls de Guadalest i Confrides estaven constituïdes al moment de la conquesta per 11 petites alqueries escampades al llarg d'una vall i protegides per una sèrie de castells, els de Guadalest i Confrides. La vila de Guadalest va estar poblada per cristians i d'aquesta manera controlava les alqueries musulmanes de les valls.

La propietat del castell i vall de Guadalest estava en mans de la corona, que en diverses ocasions va empenyorar-lo a diversos personatges. Fins que el rei Pere III va donar a En Bernat de Sarrià el castell de Confrides, més tard en 1293 el rei Jaume II li va donar en feu el castell de Guadalest. Aquest noble va arribar acumular un immens patrimoni en La Marina, conegut com les "muntanyes d'En Sarrià". En 1321 l'almirall va vendre les possessions que tenia en el regne de València a l'infant Pere comte de Ribagorça, pel preu de 100.000 sous. En 1356 l'infant Pere va comprar al patrimoni reial la

Vall de Guadalest per 6.000 lliures, i aquesta vall va formar part de la senyoria de N'Alfons d'Aragó i Foix.

La vila d'Ondara, des del moment de la conquesta en 1344 va formar part del terme de la vila reial de Dénia, del qual era el tercer lloc en importància darrere de Dénia i Xàbia.

El rei Jaume II la va concedir en 1303 a En Guillem Escrivà d'Eivissa, i després entre els anys 1320 i 1323 a Bernat de Boxadors, la propietat va passar de mans successivament per Guerau Safont, Bernat de Vilaragut, i Jauma de Romani i Francesc d'Esplugues. Jauma de Romani va vendre Ondara a Bernat de Bonastre, pel preu de 6.000 lliures. El 27 de juliol de 1396 en Lluc de Bonastre la va vendre a Alfons d'Aragó i Foix, qui ja des de 1356 era comte de Dénia, pel preu de 17.000 florins d'Aragó.

Tant Bernat i Lluc de Bonastre com Alfons d'Aragó "el vell" van fer moltes millores en la població i el terme d'Ondara, i com a resultat la vila va augmentar els pobladors fins a 120 en 1404, 90 musulmans i 30 cristians. Les rendes d'Ondara li suposaven al duc de Gandia en l'any 1408 més de 9.100 sous.

Després de la conquesta, en 1239 el castell de Bairén i les alqueries que en depenien van passar a formar part del reialenc, incloses en el terme general de la vila de Gandia. Les terres del Reialenc de Gandia estaven formades per les alqueries d'El Real, Beniopa, Benipeixcar, Benicanena, l'Alqueria Nova i Alcodar.

El 6 de juny de 1323 el rei Jaume II va donar la vila de Gandia amb les alqueries del terme al seu fill l'infant Pere comte de Ribagorça. Però en 1335 l'infant Pere va vendre les terres del Reialenc de Gandia a En Guillem Gascó, per una quantitat de 100.000 sous, en 1340 li concedí la jurisdicció civil i criminal, amb el mixt imperi. Els Gascó es van preocupar per desenvolupar la seua senyoria, van arrendar les rendes als seus propis vassalls musulmans, tot plegat va traduir-se en un augment de la població d'un 30 %. Finalment en 1394 Na Castellana i el seu fill Joan Gascó van vendre el Reialenc a N'Alfons d'Aragó i Foix.

Com he vist les senyories de les Valls de Guadalest i Confrides, Ondara i el Reialenc de Gandia van anar a parar a mans del duc de Gandia Alfons "el vell", qui en 1407 les va donar al seu net N'Hug Fole de Cardona.

la festa de nadal de Nostre Senyor [...] Segueixen los censals vells que los moros del dit loch de Ondara paguen e son tenguts pagar per alcunes terres e vinyes, e altres possessions cascun any en la festa de nadal de Nostre Senyor [...] Segueixen les ragalies e rendes que s'arrenden cascun any, pertanyents al dit senyor en lo dit loch; e les quals foren arrendades en lo dit any M CCCC huyt, e lo dit alami ha rebudes [...] Segueixen los huismes que son esdevenguts en lo dit loch en lo dit any los quals lo dit alami ha callits e reebuts [...] Segueixen los esdeveniments e judgements fets he hauds en lo dit loch en lo any M CCCC huyt, e los quals pertanyen al dit senyor duch [...] totes les sumes in universo compilades pujen a suma e quantitat de nou mill cent onze solidos set diners malla"

¹⁷ MIRALLES I CEBRIÀ, R. *Història d'Ondara*; inèdit

¹⁸ A.R.V., M.R. 9600, ff. 177 r – 181 r; veure PATER-NINA BONO, M. J. (1989) "Relación de los moros y cristianos sujetos al impuesto del morabatí en lo loch de Ondara en 1404" en *Sury Al-Andahar*, n° 6; Alacant, Universitat Dto H^a Moderna; p. 119-127; "LO LOCH DE ONDARA. LOS CRISTIANS: Pere Pelegrí, Guillem Pelegrí, La muller d'en Pere Steve, Na Ramona,

Son fill, La neta de na Ramona, Jacme Ferrada, Roger Ortoneda, La dona que te en sa casa, Domingo Febrer, Gonçalo Pastor, Arnau Gavilà, Pere Martí, Ramon Pelegri, Francesch Mir, Johan Garcia, Sa sogra, Na Pla, La mulier d'en Jacme Mulet, Gonçalo Gavilà, Ramon Vidal batle, Ferrando Peric, Bernat Vidal sastre, N'Ortolà lo teixidor, Jacme Roig, Son fill, Pere Martí son fill, Na Corneta, Son fill, Johan Gençor, LOS MOROS: Cayt Haye, Gebelli, Sa filla, Zohayr, Ali Allir, Cayr Alacir, Coaytal Bazqrin, Aloqaila, Son fill lo chick, Ali Allocayrin, Son fill de la altra mulier, Yacix Zaydon, Mahomat Xadir, Cuzudi, Ayot Albayre, Coot Cacin, Caat Algagui, Mahomat Mora-bit, Mahomat Jeyeni, Coot Zaydon, Son nebot, Caat Alger, Sa mare, Yaye Ananyar, Compareta, Mahomat Ell, La mulier de Bolaix, Caat Bolaix, Axer Xadir, Juceff Zich Zich, Mahomat Alcater, Maymo Cacin, Ayet Abolaix, Caat Bachtoza, Azimet Bachtoza, Çatal, Alguagui, La mulier de Abzequendel, Caat Albarber, Ubezquer Arraic, La mulier de Hajuba, Cale Abençabe, Sos fills hereus de l'altra mulier, Ali Mochta, Facen son gendre de cacha, Coot Fuley, Azmet Fuster, Axer Nocoron,

4. Apèndix documental

DOCUMENTS D'ONDARA:

1303, 15 de febrer (idus februario) , València.

Concesió de Jaume II a Guillem Escrivà d'Eivissa del privilegi del mercat per al seu lloc d'Ondara.

A.C.A. Registre 201, Série "Graciariam" (Jaume II), fol. 106 v° - 107.

Loci de Ondara

Nos Jacobus etc. Attendentes olim dedisse et concessisse cum carta nostra vobis G. Scribe de Eivisa mercatum in loco vestro de Ondara. Et ipsa concessione facta inter officialem nostros, et vos fuise ortam questionis materiam, super iuribus que debent percipi de dicto mercato, aut ad nos vel vos perciverent, cum officialis nostri dicerent ad nos [e]a percivere debere, qui ipse locum de Ondara est in termino ville nostre de Denia [...]ibus aliis rationibus que fuerunt contra nobis prop [...] et nostro consilio sique asserbant iura preventicia ex mercato constituto in termino Denie [...] pertinere et non nobis, vel que saltem ipsa iura non debebat aliquis percipere in ipso mercato [cum] ex hoc pre//determinatum paci locus nostri de Denia seu alia loca Ondare convincinia, vos vero asserbatis concessionem regnos factam de dicto mercato large interpretandam cum nostra beneficia carissimam habeant interpretationem, sique daro mercato nobis pro consequis iura pertinentia pro mercato per nos nobis flori asserebatis concessa et maxime qui alii habentes a nobis mercata concessa in locis eorum, ipsa iura mercati percipiebant integre et habebant quibus omnibus in nostro consilio examinatis cum invenerimus? que non Nos sec vos iura dicti mercati et debitibus percipere et habere, eo qui nobis dedimus ibi mercatum condicto concedimus vobis et vestris que iura pertinentia et provenientia ex ipso mercato. Recipiatis et habeatis vos et vestri, sine nostri et nostrorum et officialium nostrorum impedimento aliquo quod nobis fere volumus in predictas mandamus itaque per presentem cartam nostram, procuratori nostro regni Valentie presenti et que pro ipsie fuerit nec non universis et singulis officiis nostris presentibus et futuris quo presentem concessionem nostram firmam habeant et obseruent, et non contraveniant nec aliquam contravenire permitteant. Aliqua tota in anus rei testimonium presentem cartam nostram bulla plumbea iussumus commitiri. Datum Valentie idus febroarii anno predicto.

Matheus Botella man. p. d.
Monells cui mandavit Eps.

1303, 15 abril (XVI Kal. madii), València.
Jaume II concedeix a Guillem Esteve d'Eivissa el privilegi de celebrar cada dimecres mercat al seu lloc d'Ondara.

A. C. A. Registre 200 sèrie "Graciarum", fol. 211 r.

Loci de Ondara

Noverint universi quo nos Jacobus etc. ab humilem suplicationem nobis factum per Guillermum Steve de Eiviça, concedimus que docemus sit mercatum qualibus septimana in die mercuri in loco de Ondara que cum ipsius Guillermi sito in termino Denie Regi nomine itaque eos mercantes ad dictum mercatum, veniant salvi et securi cum omnibus rebus suis et mercibus quas secum detulerint movendo, stando, ac nec reddendo ec que cum non pro ignorantur, marchantur, detentantur, seu capiantur aliqua [...] vel debitibus alieris in sine malefactores sive beatum aut principale vel fideiussorio nostro obligati none et in hiis casibus, quando sine debitonis vel fideiussionis ni prius de ipsis factua inventa [...] de divero hanc aut gratum et concessionem facimus sine iuris preiudicio altri et si in alii loco con [...]narum ipsi loco de Ondara ad sex lineas non sicuram concessum mercatum in die predicti. Mandamus quod presentis universis servus cum subditis nostris presentibus et futuris que presentem concessionem nostram firmatus [...]ante vobis private et nobis privati faciant, ut serius continetur, et non conveniant nec aliquem convenere permitant. Datum Valentie XVI kalendas madii Anno predicto.

Sig+num Jacobi etc.

Testes sunt

Bernatus episcopus Valentie
Jacobi de Exerica
Jacobi P.
Guillermus de Anglearia
Gundisalvus Eximeni de Arango

Et fuit clausum per Bernatus de Auer
Bº de Auer m. b. bo.

Coot Alcater, Azmet Malich, Son nebot, Fanidell Taer, Ayen Abenyaren, Yaye Alcater, Abrafim Zayda, Ali Rara, Hayzopara, Axer xadit, Yaye Taix, Ali Cracen, Abdalla Hatap, Azmet Rafe, Coot Rafe, La muller de Nadir Maşa, Abenjama, Coat Morit, Calim Xoaya, La filla hereva de sa mare, Coyat Alcater, Ali Albarber, Abrafim Alcater, Catun, Alacet, Calim Ducheyech, Coat Xoaya, Yaye Fudeyl, Mahomat Al-gagui, Coat Dulegi, Mahomat Çale, Xaghha Rachayda, Pozoc Azmet, Bagua Meguech, Cayt Calanta, Cayt Azeyn, Coat Fuley, Coat Fuster, Azmet Bagua, Meguech, Cayt Calanta, Cayt Azeyn, Coat Fuster, Azmet Çamaya, Coat Nadir"

1320, 28 novembre (II Kalendas decembris), València.

**Ordre de Jaume II per a que li lliuren a Bernat de Boxadors el terç
delme del lloc d'Ondara.**

A.C.A. Reg. 218-219 fol. 185 Tom. IV, fol. 451.

Jacobus etcetera fidelis nostro Bernardo Canou baiulo Regni Valentie generali, galutes ita cum nos nunc cum privilegio nostro sub certa forma groset concessimus tercium decimi loci de Ondara Bernardo de Boxadis maiordomo et consiliario incliti infantis Alfonsi laxisimi primogeniti et generalis procuratoris nostri, Comitis Urgellus. Et propterea valimus que ad quod ex dicto tertio decimi de mandato nostro secuestratum dettenbatur, groset tradatur et absolvatur eidem Bernardo de Boxador, // comitatus Agerecum, ac aliorum bonorum stabilium, quem fecierut convenis? predictam in ad eis emimus et quo eis sub validis penis existimus obligati en quem quantitatis nonaginta mille solidos, vos damus et teneamini solvere inter capacitate iure factum per protives? contingente octo mille solidos barchinone. Pretio? recognoscimus, que nos habito repectu ad quantitatatem, quem nunc annuatim per tutiam maneram? exigebatur a ubi per subsidio fecistis nobis speciale servicium nec predictis, ita que per in dictis XC tres solidos poscunt comprehendendi subsidia, et amplius quem exigerentur a vos in preceptis subscriptum volentes nos propterea eis rebu clanidus? regalibus faceret captis excedere ac et relevare, concedimus vobis dicte aliame iudeorum Dertuse, que inper quatuor annis primo venturos a datum presentiam continue numerandos non imponemus, exigemus nec regiremus, nec penis? exigi seu regiri faciemus a nobis generaliter vel speciale aliquam peytam, pedidum, subsidium, questiam, servicium, munium, seu aliam quamcumque demanda regaliam, vobis cum solventibus rebute cenas et alia iuramenta per nos solia assueta. Neque nos nec infra ipsos quatuor annos teneamini nobis vel nostris peyta aliquam, pedidum, subsidium, questiam, munium, vel aliquid aliud servicium seu servendam?, nec aliquid reis vel preceptu eorum seu alicuius eorum nobis solvere sive damnu imno sitis aliud vos et quolibet nostrum cum omnibus bonis vestris per damnu ipis franchi liberi et immunes mandantes per presentis thesauraris nostro ac portaris, et collectoribus ceterisque officialibus nostris, que hanc totiam? concessione observent et faciunt inviolabiliter observari ut superius cum expressum, et non contraveniant, nec aliquem contravenire permitant alieri reis similem ante ordinem concessionis nostre fecimus singulis aliamis iudeorum Cathalanem perdictorum. In cuius rei testimonium presentem cartam meam vobis feret et sigillo nostro appendicis iussis comitari. Datum Valentie II Kalendas decembre anno domini M° CCC° XX°

1396, 27 juliol, València.

En Lluc de Bonastre i Na Constança, venen a N'Alfons marqués de Villena i comte de Dénia, el castell i lloc d'Ondara, pel preu de 17.000 florins d'Aragó, lliure de tota càrrega a excepció d'un benifet de 300 sous instituït sobre la capella del dit lloc.

A.H.N. Sección Nobleza, sig. Osuna, C. 581, D. 2 (6)

Trellat de la compra del loch de Ondara que feu lo Senyor Marques de Villena de mossèn Luch de Bonastre.

Hoc est translatum bene et fideliter factum Gandie. Septadecima die mensis januarii Anno a Nativitate domini M° Quatrigentesimo vicesimo Sexto Sumtum a notula cuiusdem venditionis inscriti jam in publicam formam redacti contentaque et notari in libris notulas venerabilis Ffancisci Fiscal quodam auctoritate Regia Notari publici Cuiusquidem inscriti tenor per omnia talis est. In dei nomen et eius divina gratia Noverint universis. Quod nos Luchas de Bonastre miles et Constantia eius uxor habitatores Valencie non vi metu ve compulsi nec dolo aut errore aliquo circumventi Quos gratis et ex certa sciencia bonis animis nostris spontaneis voluntatibus de toto iure nostro certificati planarie et instructi simul actibus et uterque nostrum insolum per nos et omnes nostros presentes parumque futuros titulo pure perfecte et irrevocabilis vendicionis et alienationis vendimus et concedimus ac tradimus seu quasi tradimus vobis inclito et Magnifico domino Alfonso illustris domini infantis Petri de Aragonia quodam filio Marchioni Billene Comittique Ripacurcie absenti ut presenti et vestris ad impprium Notarium infraescripto tanque publica persona pro vobis et vestris ac omnibus quorum interesse potest vel poterit legitime stipulante et recipiente per vestrum propium franchum et liberum alodium ad omni onere debitorum et alia quacumque obligatione inquietudine ac vinculo penitus et perpetuo expeditum quitum et inmune. Excepto tamen onere Trecentorum solidorum monete Regalium valencie quos capellanis seu presbiter beneficiatus de quodam beneficio per honorabilem dominam Peregrinam matrem honorabilis Raymundum de Boxadors quodam in capella infrascripti Castri de Ondara instituto percipit annis singulis de redditibus subscripti loci de Ondara pro ut in institutione et dotatione inde facta dicitur contineri, Castrum videlicet et locum nostrum de Ondara situatum in Regno valencie infra terminos et limites vestri castri et ville de Denia cum omnibus suis terminis iuribus proprietatibus integratibus et pertinenciis eorumdem. Declaramus

cum que in presenti venditione non intelligantur alcareae et seu posesiones infra scripte vedelicet de Pamies de Vinyals de Benizeit de Rafal Salamó de Benicarrach e la Jovada seu terre troceum vocatum la Jovata quos est proprie seu contiguum prediche alcareae de Pamies // in quoquidem terre troceo ego dictis Lucas de Bonastre plantavi vinnea et alias multas arbores Cum omnes proxime dictas alcareas et posesiones et quamlibet earum cum suis iuribus propietatibus et pertinenciis universis velimus esse et remanere penes me dicti Lucham de Bonastre et in preeffata venditione minime intelligi seu comprehendendi Termini xa seu fines predictorum Castri et loci de Ondara limitantur confrontantur et termininantur cum terris jamdictae alcareae de Vinyals flumino in medio cum terris loci del Verger, cum terras et figuerali que fuit Petri Vitalis, cum terra et figuerali del Palmar, cum terris alcareae Petri Peregrí quodam que vocatur l'Alcudia, cum terris et alcarea vocata Beniguaça, cum terra et figuerali alcareae de Pinella, cum terris alcareae de Benimazmut et cum terris dicte alcareae quodam d'en Pamies Quod quide castrum et locum de Ondara nos habemus tenemus et possidemus titulo donationis instrumento acto Valencie decimaseptima die Junii anno a Nativitate domini Millesimo Trecentesimo Septuagesimo Octavo Clauisoque et subsignato per discretum Bartolomeum Vilalba auctoritate regia publicum valencie notarium. Jamdictam itaque Castrum et locum de Ondara pro ut superius confrontantur limitantur et terminantur cum omnibus terminis seu territoriis iuribus propietatibus integratibus pertinenciis suis cum domibus edificiis domorum campis vineis ortis terris cultis et incultis hermis et popularis Montibus planis silvis nemoribus guerrigiis defessis venationibus pratis pascuis fontibus stannis piscariis Rivorum et stagnos et cum furnis serrelibanis carniceris Molendinis azutis reclausis cequiis aqueductibus et reductibus et cum censibus terciis quartis et quintis tributis et aliis certis partibus fructum et spletorum cofris almagramis alfardis caloniis atque multis civilibus et criminalibus nobis pertinentibus secundum forum et aliis iuribus ac servitutibus universis et cum laudiniis et faticis peytis questis exercitibus et cavalcatis ac eorum redemptionibus et aliis quibuscumque ademprivis et serviceis et cum hominibus et feminis tam xpitianis quom sarracenis in dicto loco de Ondara eius termino seu territorio habitantibus et habitaturis cum tertiodécime omnibus fructum et spletorum et carnagii ac etiam cum monetatico sive morabatino Quequidem monetaticum sive morabatinum ego dictis Luchas de Bonastre tanque filius et heres honorabilis Berdinardi de Bonastre heredero et percipio dictusque pater meus habuit et percepit tempore vite sue de licentia concesit et voluntate vestri dicti domini Marchionis et Comitis per vos dictum dominum eidem patri meo et unico eius heredi datis et concessis cum carta vestra vestri sigillo pendenti et manu propria munita et subsignata que data fuit

Valencie Sexta die Aprilis Anno a Nativitati domini Millesimo Trescetesimo Septuagesimo Tercio et cum omni iurisdictione civili et criminali nobis per foros antiquum et novum et ali pertinenti in predicto loco de Ondara et eius pertinentiis et pro ut nos et nostri predecessores possedimus et possederunt et nobis comperunt iura promissa de iuro stilo et consuetudine ac ali quocumque nonie censeantur Et cum omnibus iuribus locis vocibus rationibus et actionibus realibus et personalibus utilitus et directis variis sive mixtis ordinariis et extraordinariis et aliis quibuscumque nobis et nostris in prefatis castro et loco de Ondara iuribus propietatibus et pertinentiis sitis et pro illis competentibus et competere debentibus quomsinado causa et ratione sic vobis indicto domino Alfonso Marchioni et Comiti supratacto absenti ut presenti et vestris perpetuo stipulate et recipiente ipso Notarium supra et infrascripto vendimus et concedimus pure libere et absolute precio videlicet Decem et Septem Milium florendorum auri comumum de aragonia quorum unusquisque valet undecim solidos monete Regalium valencie Quoquidem totum pretium a vobis dicto Marchione et Comitte habuimus et recipimus confitemurque habuisse et recepisse numerando nostre omnimode voluntati. Exceptis tamen sive deductis ab eo precio et penes vos dictum dominum Marchionem et Comitatem de voluntate nostra et et ex pacto iniro inter vos et nos recentis de dicto precio Quinque mille solidis predite monete in et pro extimatione satisfactione oneris jamdictorum Trescentorum solidorum per supradictum beneficiarium habendorum et percipiendorum annis singulis de redditibus dicti loci de Ondara ut supra larguis enarratur. Et que hec est veritas renunciamus scienter omni excepcioni vendicionis predite per nos vobis non facte et precii predicti non numerati et a vobis non habitи et non recepti nonie precii et pro precio dicte venditionis et excepcioni doli mali actioni infactum ac beneficio etiam minoris precii et duplicitis deceptionis et legi seu foro vel iuri qui vel quod subuenit deceptis ultra dimidiam partem iusti precii et omni alii cuiibus iuri obniam vementi Dantes et concedentes seu remittentes pura ac perfecta donacione et irrevocabili inter vivos libere et absolute vobis dicto domino Marchioni et Comiti et vestris perpetuo si quoquid predicta que vobis vendimus amplius modo valent aut valebunt seu valere possunt vel poterunt precio memorato pomittentes vob eidem dicto Marchioni Comitique et fide bona convenientes que possession corporalis vel quasi predictorum omnis tradetur vobis in continentia omni mora postposita vacua et ab omnibus creditoribus vinculis et obligationibus liberata dictis Quindecim libris dicto capellatio dumtaxat. Exceptis nunc igitur extrahimus predicta omnia et singula que vobis dicto domino Marchioni et Comitti supradicto vendimus cum omnibus iuribus pertinentiis et propietatibus eorum dicte vestro nonie possidere vel quasi donech de eisdem castro et

loco de Ondara plenam et liberam vos dictis ducis apprehendentis corporalem posesionem quam liceat vos dictis vobis et vestris apprehendere et apprensam retinere auctore vestra propria licencia nostra Curie seu alicuius iudicis vek predictis vestras in omnibus libere voluntates sine contradictione nostri vel nostrorum ac persone alterius cuiuscumque et ex causa huiusmodi venditionis damus cedimus et concedimus vobis dicto domino Marchioni et vestris perpetuo omnia loca nostra omniaque et quecumque iura voces emotiones et actiones reales et personales ordinarias et extraordinarias licitas et pretorias utiles et directas varias sive mixtas et alias quascumque que et quas nos habemus et habere debemus in predictis castro el loco de Ondara et in omnibus terminis fortaliciis iuribus proprietatibus et integratibus ac pertinenciis eorumdem et in hominibus et feminis ibedem habitantibus et habitaturis terris et possessionibus infra terminos castri et loci predictorum sitis seu etiam constitutis vel pro ipsis quonis titulo iure modo causa vel ratione et que etiam nos habemus et habere debemus et nobis pertinent contra quoscumque autores et fidemssores nobis et nostris predecessoribus obligatos pro emcione predictorum que vobis dicto domino Marchioni et Comiti vendimus et contra emphiteotas et homines predictos et alias quascumque personas et res racione predictorum quomodolibet obligatos Quibusquidem iuribus et actionibus supradictis vos dictis dominis et vestris a modo possitis uti agere et experiri agendo conveniendo ponendo excipiendo et replicando et omnia alia faciendo et exercendo in iudicio et extra iudicium quem ad modum nos seu quisque nostrum et nostri facere poteramus ante huiusmodi venditione cessione et donatione nunch et postea quoscumque. Constituentes vos et vestros in predicti dictum et potentem ut re vestram propriam et pominus vos eundem dictum et vestros in locum et iure nostrum et nostrorum ad habendum tenendum possidendum dandumque vendendum alienandum obligandum impignerandum excomutandum et ali faciendum vestre liberum voluntatis. Mandantes nichilonimus cum presenti publico instrumento vicem Eptem et mandati principaliter et personaliter et oretenus facti habente in hac parte firmiter et expresse iusticie iuratis ac toti universitati alaminioque veteribus ac toti aliamie sarracenorum et omnibus hominibus et feminis in dictis castro et loco de Ondara et terris eorumdem habitantibus et habitaturis tam xptianis indeis qua sarracenis et aliis etiam ibi terras seu possesiones tenentibus presentibus et futuris quo vos prefatum domini Alfonsum Marchione et Comite et vestros exinde habeavat et teneant pro vero dicto et propietario eorum dicte ac vobis et vestris pareant respondeant obedient et satisfaciat de dicto iurisdictione redditibus censibus exitibus et aliis iuribus supradictis pro ut nobis facere tenebantur ante huismodi venditionem et donationem cessionemque omnimus predictorum Quoque vobis et vestris omnes supradicti

prestant fidelitatem et homagium sicut nobis. Et vos etiam et vestri successores possitis eos compellere et compelli facere ad premissa modis omnibus et compulsoribus quibus nos possumus et possemus Nos enim ex tunc necessitate et obligatione quacumque quibus et ex quacumque causa sint vobis astricti et quomodolibet obligati Et sic vos dictis duos emptor et vestris etiam successores habeatis a modo predictos castrum et locum cum onibus suis fortalicis terminis iuribus et pertinenciis suis universis et singulis teneatis possideatis et in pasce perpetuo exspectetis quo vestro francho et libero alodo predicto ad vestras et vestrorum voluntates inde quomodolibet faciendas. Promitentes et bona fide convenientes simul ambo et uterque nostrum insolum vobis dicto domino Marchioni Comittique absenti ut presenti notario jamdicto ut publica persona stipulante et recipiente ut supra predictam venditionem cum omnibus suis iuribus ac melioramentis factis et fiendis vobis et vestris perpetuo deffendere et salvare facereque habere et tenere possidere et exspectare pacifice et quiete contra citeras personas conquerentes uniuqe vel querimoniam contra vos dicti domini vel vestros modo aliquo inferentes ab forum valencie. Et tenemur et teneri voluimus vobis dicto domino emptori et vestris perpetuo simul ambo et uterque nostrum insolum de firma et legali emptionem et ab omnibus damus missionibus ac etiam interesse Etim usque pro vobis et vestris semper in iuditio et extra iudicium legitimi actores et deffensores in causis forciis potenciis et questionibus quibuscumque itaque si forte in antea in totum tempore per aliquem vel alias cuiusvis donacionis aut status existat vobis vel vestris successoribus fieret vel moveretur questio aliqua vis forcialis controversia vel demanda de iure vel de facto in iuditio vel extra iudicium tam per oblationem libelli quodam alio quocumque modo incontinenti facta nobis vel nostrum alicui seu nostris denuntiatione sive non facta et etiam non expectata denuntiatione vestra quam vobis et vestris renunciamus per speciale pactum in hoc contractum appositum foro valencie dicente quo si venditio emineretur antequa emucatur denunciari debeat venditionibus minime obsidente cui expresse per dictum pactum renunciamus de presenti ante damnum datum et in vos et vestros hominis et susceptum et post etiam eisdem questionibus et demandis ac omni deffensioni vestre et etiam iudicibus et officialibus quibuscumque permittimus notris simul ambos et utrumque nostrum insolum et nostras opponere et praepare ac que vobis dicto domino Marchione Comitteque et vestris respondere ius firmare et satisfacere nostris et cuiusque nostrem propriis missionibus et expensis tocians quo ciens more fuerint seu intempsare voserque et vestros et omnia bona vestra et vestrorum inde ab omni damno gravamine missionibus et interesse penitus custodire. Nec non questiones ipsas et causas omnes et singulas in nos suscipere ducere

et tractare in iudicio et extra ubique et earum deffensioni nos offerre easque prosequi et in ipsis ram principalibus quam appellationi continue tantum et tamdiu sistere donech per diffinitivam sinuas aqua ulterius appellari vel supplicari non liceat fuerint sine debito terminata vel vos vel alicui feu alios loco vestri agere deffendere ducere et tractare vobis et vestris super hoc electione servata tam in principio et medio quam in fine et in quacumque etiam parte litis rociens quociens ubi et quom vobis et vestris visum fuerit et duxeritis eligendum Remittentes vobis et vestris per pactum speciale ius et necessitatem denuntiantdi appellandi provocandi supplicandi appellationes et supplicationes. Et si vos vel vestri causam vel causas emitionem contra vos vel vestros pronuntiari continguerit et inde damnum aliquod gravamen seu interesse per vos vel vestros sustentum fuerit vel missiones vobis vendimus et concedimus ac tradimus seu quasi tradimus vel // vel parte eorum aut singulorum ipsorum a vobis et vestris aliquid emetum fuerit sive diminutum ablatimque sive forciatum per vim vel potentiam maiorem pares vel minorem alicuibus vel alter quomsimodo totum illud quamcumque sit vel fuit vobis vel vestris restituere et enmendare promitimus simul ambo et uterque nostrum insolum confessim vestre dicti domini Marchionis Comitisque et vestrorum omnimode voluntati. Volentes nichilonimus et vobis concidentes per huiusmodi pactum speciale que nos neque nostri possimus dicere vobis et vestris feu modo aliquo allegare que vobis vel vestris facta fuerit vel sit in iuria seu in iustitia si tota predram venditio aut pars aliqua eiusdem a vobis vel vestris fuerit emera seu oblata diminuta seu forciata per vim seu potentiam alicuius maioris paris vel minoris nec que vestris vel vestrorum culpa aut negligentia fuerit vel sit de eisdem aliquid emetum ablatum diminutum amissum vel etiam fortiatum nec per iudicis advocati notarium procuratoris vestri sagionis impericiam iusum etiam culpam fraudem et dolum desidiam seu contumatiam vel modum alium qualescumque. Quibus omnibus et aliis adversantibus quibusque renunciamus penitus de pretii ymo si contra vos vel vestros sumia rombus et causis quibusuis laterius supra emctione pedram postque nobis vel alteri nostem et nostrorum insolum exiterit denuntiarum et etiam no exceptata denuntiatione vestra quam vobis et vestris renuntiamus per pactum speciale ut dictum est superius totum id quiquid sit et quantumcumque fuerit vobis et vestris ab integro sive obtineatur in causa et causis ipsis sive subcumbatur sive fuerit actum de proprietare sive de possesione restituere resarcire et enmendare promitimus simul ambo et uterque nostrum insolum incontinenti toti vestre voluntati una cum omnibus damnis gravaminibus et interesse missionibus et expensis inde factis possis et sustentis per vos et vestros solo vestro et vestrorum juramento proprio ancrandis quod nunc et ex tum et tunch pro ut ex nunc vobis et vestris deferimus ipsumque pro delato haberis volumus

nullo probationis genere alio requisito // Cui ex certa sciencia et expresse per pactum speciale renunciamus penitus de presenti. Volentes preterea et vobis prefato domino Marchioni Comitiique concedentes firma et solemni stipulatione in hiis interventere ex pacto premisso que ad faciendam vobis et vestris solucionem restititionem satisffaccionem integrum et clompletam omnis et singulorum predictorum et etiam subscriptorum sola hostentione presentis publici et hiis contestare seu iure proferimento ac sumie prelacione vel incriptius requisizione. Quos duntaxat ad solam midam verbalem requisitionem vestri non concatis citatis seu expectatis ymo per monitis contumacibus et confessis histis et reputatis ex hoc pacto speciali perocedatur contra vos et vestumque vestum insulum et successores nostros. Ffiatque executio et venditio in et de bonis et iuribus nostris et vestriusque nostrum privilegiatum et non privilegiatis mobilibus et sedentibus ac etiam semoventibus intra vel extra ecclesias castra loca hospitia domosque cameras cellaria seu loca alia exempta et privilegiata sistentibus ubique sint et poterunt reperiri per quemcumque indicem ordinarium vel delegatum secularem tamen quem malueritis seu dixeritis et ubique fuerit per vos seu alium vel alias loco vestri electus seu requisitus disstrictui cuius et iuridictioni seu foro nos cum omnibus bonis et iuribus nostris submitimus et iurisdictionem rotaliter prorogamus ac foro districtui et predictioni nostris renuntiamus expresse per pactum huiusmodi speciale ex certa sciencia de presenti tanque certificati de iuribus nostris et nostrorum et plenarie informati licetumque existat cuique iuri suo proprio ac in sui et suorum favorem introducto penitiis renuntiare. Itaque facta anexactione per vos vel alium loco vestri coram ipso cum hostentione huius publici iutici ac iuramento vestri vel vestrorum in hiis successorum de premissis. Quequidem verbalis averatio et iuramentum ex pacto habeantur ipsosque habere volomus in iuditio et extra iudicium vim pacti stipulati et sumie tanquam si esset // iude diffinitive et legitime larius que transmisset iurem penitus iudicatam vel facta fuisse de ipsis et quolis eorumdem jam condemnatio pene quarti et retroclamum ex inde subsecutum absque aliqua assignatione terminum ad solvendum vel bona offerendum Nam cum presenti omnia bona nostra et cumsuis nostrum atque iura sedentia moventia et semoventia privilegiata et non privilegiata ubique sistencia et tam hista que habenda pro premissis et eorum quolibetque solvendis satisffaciendis et integrandis vobis et vestris vendenda distrahenda arrendanda et alienanda ad imperpetuum vel ad ipsus per iudicem illum vel personam eligendum per vos vel vestros ut premititur ponimus et offerimus ex certa sciencia de presenti Nec non cessantibus omni iure proferimento excusationibus mora et dilacionibus dilatoriis et per emptoriis et facti et iuris exceptionibus et appellationibus et supplicationibus iustis et iniustis etiam

quibuscumque ipsisque penitus non admissis quibus omnibus et singulis per pactum hoc speciale renunciamus de presenti ex certo sciencia et expresse. Hec igitur omnia et singula supradicta et quelibet eorumdem vobis dicto domino Marchioni Comittique et vestris in posse et manu Notarius infrascripti tanquam publice persone a nobis loco et novem vestri et vestrorum et aliorum omnis quorum interest vel intererit vel poterit interesse in futurum legitime stipulantis ducimus specialit et expresse pomittenda paciscenda ac etiam concedenda pro quibus omnibus et singulis supradictis tenendis et observandis ac solvendis et satisfaciendis actendendisque et complendis simul ambo et uterque nostrem insolum obligamus vobis et vestris stipulatio ipso Notario et omnia bona nostra mobilia et immobilia ibique habita et habenda. Renunciantes super hiis nonorum constitutionum et Exemple divi Adriani benefitio ac iuri et foro de pincipali prius convenendo et omni alii et cuilibet iuri benefitio et auxilio for romani constitutioni et consuetudum ad permissas obni anu venientibus et quibus pessemus nos in aliquo defendere vel tueri. Et ad cautelam ego predram constantia iuro per divinum deum et eius sancta quatuor Evangelia ame corporaliter manu dextera tacta predicta et singula me et meos semper cara grata et firma habere tenere et observare acrendereque et complere et in nullo contrafacere vel venire aliqua ratione Sub cuius vinculo iuramenti certiorata de toto iure meo plenarie et instructa per notarium infrascriptum spante renuncio quantum ab hec beneficio senatus consulti velleyam dotique et sponsalitio meis et iuri ypotecharum mearum omnibusque aliis beneficiis iuribus legibus et auxiliis in favore mulierum quomoddus introductius.

Ceterum ego dictis Lucas de Bonastre per me et meos confiteor et recognosco vobis dilecto domino Marchioni et Comitti absenti ut presenti dicto notario stipulante ut supra iuspatrunatum supradicti beneficii in vos dilecti domini et vestros successores in dicto loco cum universitate vendititonis dictorum castri et loci iurium et pertinetiarum eorumdem tam si iusse pleno iure. Et me et successores meos descise a modo et in perpetuum patronos beneficii memorati et omne possessionis comodum ipsius patronatus deposuisse preterea nos Ffranciscus de Bonastre miles et Johannes de Bonastre filii dicti honorabilis Luce de Bonastre certificati de iure nostro presentem venditionem et alienationem factam per dictos honorabiles Lucam de Bonastre et Constantia eius uxorem vobis inclito et magnifico domino Alfonso Marchioni de Villena Comittisque Ripacurcie et vestris de jamdicto castro el loco de Ondara tanque factam de voluntate et consensu nostri laudamus approbamus et in omnibus confirmamus. Et renunciamus scienter et expresse omni et cuicunque et pertinere debentibus nunc et in futurum et omni spei quocumque titulo sive causa vel etiam ratione.

Quod est actum Valencie vicesima Septima die julii anno a Nativitate domini Millesimo CCC^o Nonagesimo sexto.

Sig+num Luce de Bonastre Sig+num Constantie eius uxoris venditorum Sig+num Ffrancisci de Bonastre Militis Sig+num Johannis de Bonastre fratrum predictorum Qui hec concedimus et firmamus et approbamus.

Testes huius rei sunt honorabilis Pasquasius Maçana Ludovicus de Castelleti Johannes Fabra milites et Petrus de Castelliti habitatores Valencie. Testes vero firmamenti jamdicti honorabilis Johannis de Bonastre qui firmavit laudavit approbavit et renunciavit ut .S. continetur in villa Algezire vicesima octava die predicti mensis julii eiusdem anni a Nativitate domini Millesimi Trescentesimi Nonagesimi Sexti sunt discreti Perons de Odena notarius civis Valencie et Bernardus de Jusen notarius vicinus Algezire.

1405, 22 de juny, Gandia.

El duc reial de Gandia, reconeix el pagament de 200 sous que s'ha de fer a Çait Barberí, alamí del lloc d'Ondara, en concepte de sou, pagadors de les rendes dels esdeveniments.

A. R. V. Maestre Racional, expedient n° 9568, fol. 229

El dit loch nostre de Ondara per los trebals e afanys que sosté en lo dit alaminatge .CC. solidos Reals de Valencia pagadors los .C. solidos delles rendes e los altres .C. solidos dels Esdeveniments del dit loch de Ondara, per tal vos manam que al dit Sayt Barberí o a qui aquell en loch volrà, cascun any començant l'any propassat M. CCCC quatre. E a poser l'any present M CCCC cinch. E d'aquí avant cascun any mentre de nostre beneplaci procehirà com dit és e no pus avant, donets e paguets al dit Sahit Barberí los dits CC solidos de les Rendes Esdeveniments del dit loch nostre de Ondara, segons dit és. E en la primera paga que em farets cobrarets d'aquell àpoca en la qual la tenor de la present hi sie inserta. E en les altres àpoques sia feta special menció de aquella. Car nos manam als hoydors dels comptes de nostra cort, que vos restany les dites àpoques, tot ço que per aquelles apparà vos au pagat per virtud de la present, Reebem en vostres comptes delles Rebudes de Esdeveniments damunt dits. Dada en la vila nostra de Gandia sots nostre sagell e nostra mà signada XXII de Juny del any M. CCCC. cinch.